

Valotaiteesta

Valoinstallaatio 7 hengen porttia suhteessa valotaiteen historiaan

Tampereen ammattikorkeakoulu
Viestinnän koulutusohjelman tutkintotyö
Valoilmaisu
Kevät 2007
Jenni Salovaara

OPINNÄYTETIIVISTELMÄ

Osasto Viestintä	Erikoistumisala Valoilmaisu
Tekijä Jenni Salovaara	
Työn nimi Valotaiteesta-valoinstallaatio 7 hengen porttia suhteessa valotaiteen historiaan	
Lopputyön laji Mediateko	
Työn valmistumisaika 21.4.2007	Sivumäärä 42
Tiivistelmä	
<p style="text-align: center;">Tiivistelmä opinnäytetyöstä</p> <p>Opinnäytteeni <i>Valotaiteesta. Valoinstallaatio 7 hengen porttia suhteessa valotaiteen historiaan</i> on tutkimus valotaiteesta, sen historiasta ja ilmenemisestä nykyään. Tekstin yksi osio käsittelee mediatekoni valoinstallaation prosessia.</p> <p>Opinnäytteeni alkaa johdannolla, jossa esittelen kiinnostustani aiheeseen. Käyn läpi myös mediataiteen ja installaation määritelmiä. Seuraavassa osiossa jaan valotaideteokset kolmeen ryhmään ajallisuuden ja liikkeen mukaan. Paikallaan pysyvät valotaideteokset ovat yhden tilanteen teoksia, eli pysyvästi yhdenlaisia. Muuttuvat valoteokset ovat sellaisia, joissa valo on ohjelmoitu vaihtamaan esimerkiksi intensiteettiään tai väriään. Viimeisen ryhmän muodostavat liikkuvat valoteokset, joissa itse valonlähteet liikkuvat. Sekä muuttuvat että liikkuvat valoteokset edellyttävät valon ohjelmointia valonohjaimella.</p> <p>Valotaiteen historia alkaa opinnäytteessäni kynttilänvalolla toimivan valokoskettimiston keksimisestä 1700-luvulla. Sähkövalon keksimisen jälkeen valotaiteen historia on ollut sidoksissa teatterivalosuunnittelun kehittymiseen ja taiteidenvälisiin kokeiluihin.</p> <p>Esittelen opinnäytteessäni suomalaisten valotaiteilijoiden kuten Annikki Luukelan, Esa Laureman, Maaria Wirkkalan ja Ekku Peltomäen taiteellista tuotantoa sekä tekemisen lähtökohtia. Ulkomaalaisista valotaiteilijoista esittelen Dan Flavinin ja James Turrellin tekemistä ja vertailen heidän erilaisia lähtökohtiaan. Nuoremmista tämän päivän valotaiteilijoista kerron hollantilaisen Tamar Frankin taiteellisesta toiminnasta.</p> <p>Pohdin lyhyesti valotaiteen tulevaisuuden näkymiä. Sen jälkeen kerron omasta prosessistani tehdessäni opinnäytetyöni mediateko-osuutta, joka oli valoinstallaatio nimeltä <i>7 hengen porttia</i>. Teos sisälsi muuttuvia valotilanteita sekä videon, joka oli vuorovaikutuksessa valon kanssa. Tekstin viimeisessä osiossa kokoan yhteen tutkimukseni pääoivallukset.</p>	
Aineisto kirjallisuus, internet	
Asiasanat valo-taide, valo-installatio	
Säilytyspaikka TAMK / Taide ja viestintä	

THESIS		SUMMARY	
Department Media Programme		Area of specialisation Lighting Design	
Author Jenni Salovaara			
Title About Light Art. Light installation 7 spiritual gates compared to light art history			
Sort of Final Thesis (Written / Project / Portfolio) Project			
Date 21.4.2005		Number of pages 42	
Summary:			
<p>Thesis summary</p> <p>My thesis <i>About light art. Light installation 7 spiritual gates compared to light art history</i> is a study about light-art, its history and its appearance today. A section of this text will cover my media-work light installation process.</p> <p>The thesis starts with an introduction, in which my interest in the topic is discussed. It also provides theory concerning media-art and installation. In the second part, light-art creations are divided into three groups based on worldliness and motion. Still light-art creations are creations for one situation, in other words, they are continually the same. Changing light creations are works which have been programmed to alter, for example, in intensiveness or colour. The final group is composed of moving lights, in which the actual light source moves. Both changing light creations and moving light creations require programming with light-console.</p> <p>In this thesis, light-art history, begins in the 1700's, when a device used to control candlelight was invented. After the invention of electrical light, the history of light-art has been tied with planning and developing theatre lighting and experimenting between arts.</p> <p>This thesis looks into the artistic productions and creations of Finnish light-artists, such as, Annikki Luukela, Esa Laurema, Maaria Wirkkala and Ekku Peltomäki. Foreign light-artists Dan Flavin and James Turrell are also examined. A comparison is made between their different starting points. The thesis goes onto discuss about the artwork of Tamar Frank, who originates from Holland, and is one of the young light-artists today.</p> <p>I briefly discuss my thoughts about the future of light-art. Following this I tell about my own process of making my media-project; light-installation <i>7 Spiritual gates</i>. This light-installation consists of changing light situations as well as a video which is synchronised with the lighting. In the final section of this thesis I gather together my main findings from my study.</p>			
Material literature, internet			
Key words Light-art, light-installation			
Filing Tampere Polytechnic, Art and Media			

Sisällys

1 Johdanto	2
2 Valotaiteen päälaajat: paikallaan pysyvät, muuttuvat ja liikkuvat valoteokset ja ohjelmoitu valo	3
2.1 Mediataide.....	4
2.2 Installaatio	5
3 Valotaiteen historiaa	6
3.1 Valon ja musiikin liitto	6
3.2 Teatterivalosuunnittelu kehittyä	7
3.3 Futuristinen manifesti	8
3.4 Bauhaus	9
3.5 Konkretismi ja kineettinen taide.....	9
3.6 Neonvaloputket	10
3.7 Taiteellis-teknologisia ryhmiä	11
3.8 Nicolas Schöffer ja kyberneettinen taide	11
4 Valotaiteen alkuaajat Suomessa	13
5 Suomalaisia valotaiteilijoita	16
5.1 Annikki Luukela: muuttuva valo ja neonputket	16
5.2 Esa Laurema: paikallaan pysyvä ja muuttuva valo.....	17
5.4 Veikko Eskolin: valoilmion monet ulottuvuudet.....	20
5.5 Maaria Wirkkala: poikkeuksellista arkkitehtuurivalaistusta	21
5.6 Ekku Peltomäki: liikkuva paikkasidonnainen valoteos	23
6 Ulkomaalaisia valotaiteilijoita	26
6.1 Dan Flavin ja valon minimalismi	26
6.2 Valotaiteen henkinen aspekti: James Turrell (1943-)	28
6.2.1 Dan Flavin ja James Turrell	30
6.3 Tamar Frank: paikallaan pysyvä valoinstallaatio ja ohjelmoitu valo	30

7 Valotaiteen tulevaisuuden näkymiä	32
8 Valoinstallaationi	33
8.1 Ideoista ja ajatuksellisista lähtökohdista.....	33
8.2 Prosessista.....	35
8.3 Teknisistä lähtökohdista	35
8.4 Kokemuksesta.....	37
8.5 Synopsis.....	37
8.6 Pohdintaa katoavaisuudesta	38
9 Päätelmät.....	40
10 Lähteet	41

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä tutkin millä kaikilla tavoilla valo on taidetta. Aion tarkastella valoa ensisijaisesti itsenäisenä taiteena mutta myös mediataiteen osana. Aloitan valotaiteen eri päälaajien määrittelystä, jossa jaotteluni pohjautuu teosten ajallisuuteen ja liikkeeseen. Käyn läpi valotaiteen historiaa ja valotaiteen ilmenemistä tähän hetkeen saakka. Esittelen omasta mielestäni mielenkiintoisia valotaiteilijoita ja valotaiteen näkymistä Suomessa tällä hetkellä. Lopuksi kerron opinnäytetyöni mediateko-osuudesta, joka oli valoinstallaation ja videoprojisoinnin yhdistelmä. Installaatio oli esillä Helsingissä Galleria Maa-Tilassa maaliskuussa 2007.

Kiinnostuin valotaiteen tutkimisesta käytännön tekemisen kautta. Halusin toteuttaa valoinstallaation osana opinnäytetyötäni. Samalla heräsi kiinnostus, mitä kaikkea valotaide voi olla. Valossa minua kiehtoo sen aineettomuus. Valo on todellista vaikka sitä ei voi koskettaa käsillä. Ilmassa kulkevat aallonpituudet tekevät maailman näkyväksi. Voimme tavoittaa valon vain aistiemme avulla. Minua kiinnostaa valotaiteessa valon psykologiset vaikutukset ihmiseen ja valon kokeminen. Valotaiteessa tärkeää on kokemuksellisuus, valon tunteminen ja hengittäminen sekä valoteoksen sisällä oleminen.

Auringonvalon kokeminen vaikuttaa valokokemukseemme. Auringon kiertäminen, pimeyden ja valon rytmi on syvällä meidän kokemusmaailmassamme ja vaikuttaa valotaiteen kokemiseen. Valon käyttäytyminen rajaamattomassa tilassa ja äärettömyydestä rajatussa tilassa, siis luonnonvalon ja keinovalon ilmenemisen erilaisuus on mielenkiintoista.

2 Valotaiteen päälaajat: paikallaan pysyvät, muuttuvat ja liikkuvat valoteokset ja ohjelmoitu valo

Valotaideteokset voivat ottaa paikkansa rajatussa tilassa kuten galleriassa tai rajaamattomassa tilassa kuten luonnossa tai kaupunkitilassa. Valotaideteokset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: paikallaan pysyvät, muuttuvat ja liikkuvat valoteokset. Ryhmittely tapahtuu teoksen ajallisuuden ja liikkeen mukaan.

Muuttuvat ja liikkuvat valoteokset edellyttävät valojen ohjelmointia valonohjaimella. Ohjelmoitu valo voi siis sisältää sekä muuttuvia että liikkuvia osia. Valotaideteos voi olla yhden valonlähteen valoilmiotutkielma tai useamman valonlähteen tilateos. Toisaalta yhdenkin valonlähteen valoilmioiteos rajatussa tilassa ottaa helposti koko tilan valtaansa ja tekee siitä tilateoksen. Valoteos voi olla kestoltaan väliaikainen tai pysyvä.

Paikallaan pysyvä valotaideteos on yhden valotilanteen teos, eli pysyvästi vain yhdenlainen. Aikaa teokseen ei sisälly kuin katsojan omana kokemuksena. Paikallaan pysyvä valotaide on esimerkiksi neon- tai hologrammitaidetta. Lisäksi sitä voi olla yhden tai useamman konventionaalisen valonheittimen muodostama installaatio.

Muuttuvassa valoteoksessa valo on ohjelmoitu muuttumaan joko intensiteetiltään tai esimerkiksi vaihtamaan tilassa olevia eri valonlähteitä vuorotellen päälle. Muuttuva valoteos voi olla hyvin hienovarainen käytettäessä hitaita intensiteetin vaihteluita tai voimakkaan dynaaminen kun valonlähteitä on paljon ja niiden intensiteetit vaihtelevat nopeasti. Muuttuvien valoteosten toteuttamiseen voi käyttää valo-ohjelman lisäksi valokuitutekniikkaa, jossa on mahdollisuus muuttaa ainakin valon väriä.

Valoteos voi koostua myös liikkuvista valoista, jolloin koko valonheitin liikkuu sangassaan tai valo heijastuu kohteeseen valonheittimen liikkuvan peilin kautta. Valokeilojen liikkeiden lisäksi liikkuvissa valonheittimissä on mahdollista käyttää gobokuvioita. Gobo on tavallisesti metallista valmistettu valoa varjostava sapluuna. Muuttuvaan ja liikkuvaan valoteokseen kuuluu valon muutoksen vuoksi ajallinen jatkumo, joka tekee valotaideteoksesta narratiivisemmin koettavan. Ajallinen ulottuvuus mahdollistaa kertomuksen: muutoksen, rytmin, alkamisen ja loppumisen.

Teoksen ajallisuus saa kokijan tuntemaan teoksen rytmin, mutta toisaalta valo-ohjelma saavuttaa loppunsa joskus ja muodostaa näin teoksen kokemiselle aikarajan. Teos ei ole ääretön kuten paikoillaan pysyvä valoteos. Muuttuva valoteos, jossa on hitaita intensiteetinvaihteluita, jotka jatkuvat loputtomiin, omaa myös äärettömän luonteen. Toisaalta kokemisen jälkeen rajallisen ajan ohjelmoitakin teos voi jatkaa ääretöntä kulkuaan kokijan alitajunnassa yhdistyen ja sekoittuen uusiin kokemuksiin, muodostaen kokemusten jatkumon.

Itsenäisessä valotaiteessa valo on taideteoksen ainoa media-elementti. Teoksen muodostaa valonlähde/valonlähteet tai valoilmio yksin ilman valaistavaa kohdetta. Itsenäinen valotaide ei tarvitse mitään, ei edes spesifistä paikkaa, vain valonlähteen, jollaisena voi toimia myös luonnonvalo.

Valo voi olla myös multimediateoksen yksi elementti. Valoa yhdistetään usein etenkin ääneen tai musiikkiin, jonka rinnalle ohjelmoitavaa sähkövaloa on ensi kerran ruvettu kehittelmäänkin. (ks. tarkemmin luku 3) Multimediateosten muita osia ovat esimerkiksi videoprojisointi, elokuva, esineet tai performanssi. Valoa yhdistetään myös liikkeeseen. Valo toimii osana kineettisiä teoksia tuomassa liikkeen vaikutelmaa. Valotaide ihmisten elinympäristön osana kuuluu ympäristötaiteen tai valoarkkitehtuurin piiriin. Valolla on tärkeä rooli myös tanssin ja teatterin visualisoinneissa. Valotaidetta voi siis olla myös valosuunnittelu osana teatteri- tanssi- tai oopperaesitystä. Tässä opinnäytetyössä aion rajata tarkasteluni kohteeksi itsenäiset valoteokset sekä teokset, jotka käyttävät osanaan muuta mediaa tai rekvisiittaa.

2.1 Mediataide

Taide etsii jatkuvasti uusia ilmaisun muotoja. Taiteen ja tekniikan liitto on murtanut taiteidenvälisiä rajoja. Valotaiteessa on olennaista taiteen ja tekniikan yhdistyminen, jossa kummatkin palvelevat toisiaan. Valotaiteen voi nähdä olevan osa mediataidetta, jossa eri taiteenalat kohtaavat.

Mediataide on perinteisiä taidemuotoja vapaasti yhdistelevä taidemuoto, joka käyttää välineenään mediateknologiaa. Mediataiteelle ominaista on synteesi eli yhdistyminen.

Mediateokset käyttävätkin usein yhtä tai useampaa mediaa ilmaisuvälineenään.

Mediataideteos on käsitteenä muotokollaasi. Siinä yhdistyvät mediateknologian innovaatiot, taiteen eri traditiot ja mediakulttuurin tulkinta.

2.2 Installaatio

Seuraavassa muutamia installaation määritelmiä.

Installaatiotaide on erityiseen tilaan rakennettua taidetta, joka käyttää tilan ominaisuuksia hyväkseen. Installaatiot ovat tavallisesti väliaikaisia taideteoksia, mutta myös pysyviksi tarkoitettuja installaatioteoksia on olemassa. Installaatio koostuu erilaisista esineistä, materiaaleista ja muusta aineistosta kuten kuvista, äänistä ja tuoksuista. (www.wikipedia.org.)

Installaatiot voidaan jakaa täytettyihin tilainstallaatioihin ja paikkasidonnaisiin installaatioihin. Täytetty tilainstallaatio on helposti uudelleen rakennettavissa toisiin paikkoihin, koska installaation osat ovat enemmänkin yhtenäisiä keskenään kuin yhtenäisiä tilan kanssa merkittäväällä tavalla. Paikkasidonnaisen installaation osat ovat yhteydessä suhteessa toisiinsa, mutta ennenkaikkea ne ovat suhteessa suurempaan tilaan. Installaatio on väline, joka on äärettömän joustava materiaaleiltaan. Koska installaatioissa ei ole kehystä erottamassa sitä katsomisen viitekehystä, teos ja tila sulautuvat yhdeksi kokonaisuudeksi elävästä kokemuksesta. (Rosenthal 2003, 25 - 28.)

Installaatio on enemmänkin taiteen tekemisen keino kuin taiteen suuntaus. Se on väline enemmän kuin päämäärä. Installaatio on niin vakiintunut osa länsimaista nykytaidetta, että joskus on tarpeetonta erottaa installaatio maalauksesta, kollaasista, tilateoksesta ja ympäristö- tai mediataiteesta. Installaatio voi olla paikkasidonnainen tai sijoitettavissa minne vaan. Installaatio voi siis sijoittua mihin tahansa paikkaan, mutta jos paikka on oleellinen osa installaatiota, muuttuu teos merkittävästi eri installoinneissa. Erityisiin paikkoihin, tai esimerkiksi keskelle kaupunkikuvaa toteutetut installaatiot sulautuvat osaksi koko näkymää. Museossa tai galleriassa esillä oleva installaatio on enemmänkin taiteilijan luoma todellisuus, irrallinen osa kokonaisuudesta. Installaatio voi olla tavarakollaasi (assemblaasi) tai tilainstallaatio. Tilainstallaatioissa, joissa tila itse muodostaa installaation, voi valoilla olla hyvinkin merkittävä rooli.

Valoteoksiin liittyy yleensä installoiminen, koska valo näkyy tilassa ja kolmiulotteisuudessa. Valo näkyy itse valonlähteenä, osuessaan kohteeseen tai ilmassa, jos siinä on jotain väliaineita, esimerkiksi savua tai pölyä, jotka tekevät valon näkyväksi. Valo on olennainen osa tilan hahmottamistamme. Valon ja varjon vaihtelu tekee kokemuksemme tilasta kolmiulotteiseksi. Varjoton tila on abstrakti tila, epäpaikka.

3 Valotaiteen historiaa

Valotaiteen kehitys alkoi värikoskettimista, jotka ennen sähkövalon keksimistä toimivat kynttilänvalolla. Sähkövalon keksimisen jälkeen projisoitua valoa yhdistettiin musiikkiin tavoitteena luoda kokonaisvaltainen yhteistaideteos. Kineettinen taide, jonka piiriin valotaide aluksi luettiin, alkoi kehittyä 1900-luvulla. Kineettinen taide kuului laajempaan suuntaukseen, konkretismiin, joka alkoi konkreettisen taiteen manifestista vuonna 1930. Varsinainen kineettisen taiteen esiinmarssi tapahtui 1960-luvulla. Kineettisessä taiteessa tiede ja taide palvelivat toisiaan tavoitteenaan luoda jotain suurempaa kuin osiensa summan.

Valotaiteen kehitys on sidoksissa myös teatterivalaisun kehitykseen. Teatterista valaistuskeksinnöt siirtyivät valotaiteeseen. Kokeellinen teatteri, eri taidemuotojen yhdistäminen ja futurismin poikkitaiteelliset happeningit muodostuivat oivaksi maaperäksi valotaiteen kehittymiselle. Futurismi oli 1900-luvun alussa Italiassa kehittynyt taidesuuntaus, joka ihanoi koneita, liikettä ja vauhtia.

Bauhausissa kehitettiin taiteen ja teknologian yhteyttä ja taiteidenvälisiä kokeiluja, jotka vaikuttivat osaltaan myös valotaiteen kehittymiseen. Bauhausin kokeiluista valotaide integroitui modernin tanssin valaisuun. Neonvaloputket ilmestyivät taiteeseen 1940-luvun kieppeillä ja muodostavat yhden yhä elinvoimaisen valotaiteen osa-alueen. Taiteellisten teknologisten ryhmien perustaminen 1960-luvun aikana varmistivat valotaiteen jalansijaa kansainvälisellä taidekentällä.

Valotaide on siis etsinyt itsenäisyyttään taiteidenvälisistä kokeiluista, kokeellisen teatteritaiteen ja kineettisen taiteen piiristä. Kiinnostus valoon taiteena on herännyt Euroopassa ja Yhdysvalloissa samoihin aikoihin.

3.1 Valon ja musiikin liitto

Valon ja musiikin liitto on alkanut kehittyä 1700-luvulla yrityksistä projisoida valoa konserteissa musiikin rinnalle. Tavoitteena on ollut tehdä auditiivisesta kokemuksesta myös visuaalinen kokemus, siis kokonaistaideteos.

Ranskalainen jesuiitta Padre (Louis Bertrand) Castel (1688-1757) valmisti ensimmäisenä värikoskettimet, joita itse kutsui nimellä *Clavessin oculaire*. Ensimmäinen julkinen konsertti uruilla pidettiin Pariisissa joulukuussa 1734. Castelin *Clavessin oculaire* sisälsi

viisioktaavisen koskettimiston. Koskettimen painallus liikutti läpikuultavia värillisiä nauhoja, jotka oli valaistu kynttilänvalolla. Koskettimen painalluksesta ilmestyi värijuovia.

Koskettimistossa oli viisi värioktaavia värin intensiteettiä varten ja skaala koostui seitsemästä perusväristä. (www.coloria.net), (www.coloracademy.co.uk), (C-J af Forselles, Jorma Hautala, Sakari Laitinen, 1982, 30.)

Thomas Wilfred (1889-1968) oli tanskalainen taiteilija-laulaja, joka alkoi kokeilla värillisten valojen sekoitusta ja projisointia. Vuonna 1919 hän kehitti valoista, filttäreistä ja prismoista koostuvan *Clavilux*-laitteen, jonka näppäimistön avulla värilliset valot voitiin heijastaa valkokankaalle. Wilfred toteutti myös laitteen, joka heijasti valoa värillisille laseille liikkuvien peilien avulla. Vuonna 1933 hänen perustamansa The Art Institute of Light aloitti toimintansa New Yorkissa. (www.coloria.net), (Richard, Huusko, Kalhama 2002, 84.)

Kineettisessä taiteessa suurin uudistus oli sähkön ja valon yhdistäminen osaksi teoksia 1900-luvun lopussa. Koko 1900-luvun ajan oli kehitelty systeemejä, joilla saattoi täydentää musiikin kokonaiseksi yhteistaideteokseksi projisoidun valon kanssa. Esimerkiksi venäläisen säveltäjä Alexandr Skrjabin (1872–1915) sävellykseen *Prométhée* (1908–10) kuului sitä varten suunnitellut väriurut, joita soitettaessa värilliset valot projisoituivat konserttitalin valkokankaalle. (www.groveart.com.)

3.2 Teatterivalosuunnittelu kehittyi

1900-luvun alulle oli olennaista kuvataiteilijoiden työskentely teatterissa. Esimerkiksi Matisse, Picasso, Braque ja Leger tekivät lavastuksia ja puvustuksia. (Paavolainen 1997, 313.)

Teatterin alueella valoa aletaan käyttää kokonaisuuden dynaamisena osatekijänä 1880-luvulla. Adolphe Appia ja Gordon Craig tekivät valaistuskeksintönsä itsenäisesti riippumattomana toisistaan. He kummatkin puhuivat valon rytmisestä tilasta, joka luodaan valon heijastuksilla, vaihtuvan valon rytmisenä liikkeenä. (C-J af Forselles, Jorma Hautala, Sakari Laitinen, 1982, 31.)

Adolphe Appia (1862-1928) oli sveitsiläinen teoreetikko ja modernin lavastuksen pioneeri. Appia hylkäsi kaksiulotteiset maalatut lavasteet ja käytti niiden sijaan kolmiulotteisia eläviä lavasteita. Appia loi uuden perspektiivin lavastukseen ja teatterivalaistukseen ryhtymällä ohjailemaan valon intensiteettiä, väriä ja suuntaa. Appian lavastuksien, valaistuksien ja

teorioiden suuri vaikutus johtuu siitä, että hän työskenteli aikana, jolloin sähkövalo oli vasta kehittyneessä. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Appia>.)

Edward Henry Gordon Craig (1872-1966) oli englantilainen näyttelijä-ohjaaja-tuottaja-lavastaja, joka kehitti myöskin teatterivalaistusta eteenpäin. Appian tavoin hän luopui lattiavalon käytöstä, ja valaisi sen sijaan näyttämön ylhäältäpäin ja näyttelijät yläetuviistosta, katsomon taka-yläreunasta. Väri ja valo tulivat keskeiseksi osaksi Craigin lavastus-käsitteistöä. (http://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Gordon_Craig.)

3.3 Futuristinen manifesti

Filippo Tommaso Marinetti (1876-1944) julkaisi vuonna 1909 Figaro-lehdessä manifestin, josta tuli futurististen manifestien edelläkävijä. Tuohon aikaan tiuhaan julkistetuille manifesteille oli yhteistä, että vanhat taidemuodot joutivat romukoppaan. Taiteen tuli irrota museaalisuudesta ja suuntautua nykyaikaan ja tulevaisuuteen. Nykyaika - koneet, teknologia, muuttunut aikakäsitys, kubismi - ne kaikki vaativat uutta taidetta. Olennaista oli skandaali, show ja provokaatio. Futuristiset iltamat kehittyivät poikkitaiteellisiksi happeningeiksi, joissa eri alojen taiteilijat tekivät yleisöä hämmästyttäviä yllättäviä kokeiluja. Ihmekoneiden ja manifestien julistuksien ohella tehtiin kineettisiä veistoksia, futuristisia baletteja, joissa oli muokattuja ihmisfiguureja, liikkuvia veistoksia sekä valaistusefekteinä valotaidetta. (Paavolainen 1997, 309.)

Futurismi heijastaa teknologian optimistisen vaiheen tihentymää. Futurismin ideat herättivät koko Euroopan avantgarden Italiasta Venäjälle. Futurismin ideoista muodostui avantgarden syvä valtavirta 1920-luvulla. Nykyhetken ja uuden ihannointi kasvoi rinnan modernin industrialismin kanssa. (C-J af Forselles, Jorma Hautala, Sakari Laitinen, 1982, 12.)

Ensimmäinen maailmansota (1914-1918) ja sitä edeltävän aikakauden jyrkät luokkavastakohtaisuudet ja yhä mahtavampi teollisuus vaikuttivat teatteriin ja taiteisiin. Sodan mullistukset vaikuttivat teatteriin monella tapaa ja sitä kautta taideteoksen rajojen määrittelyyn ja taiteen kentän uusiutumiseen, siis modernin taiteen historiaan. (Paavolainen 1997, 306.)

3.4 Bauhaus

Bauhaus-koulu oli Saksan tärkein ja avantgardistisin taide- ja designkoulu. Sen perusti vuonna 1919 arkkitehti Walter Gropius. Bauhaus pyrki luomaan uudelleen yhteyden eri taiteenlajien (arkkitehtuuri, kuvanveisto, kuvataide, käsityö) välille. Bauhaus joutui lopettamaan toimintansa 1933 natsien pakottamana. Monet koulun opettajista muuttivat tuolloin USA:han. (www.cs.umb.edu/~alilley/bauhaus.html), (www.coloria.net/kulttuurit/1900.htm.)

Walter Gropius kehitti 1923 uuden ohjelman nimeltään *taide ja teknologia, uusi yhteys*. Ohjelman tarkoitus oli kehittää malleja, joiden avulla voitaisiin aloittaa teollinen sarjatuotanto. Gropius nimesi ohjelman johtoon unkarilaisen Lászlò Moholy-Nagyn, joka tutki opetustyönsä ohella valokuvausta, elokuvaa, valoa ja liikettä. (Richard, Huusko, Kalhama 2002, 85.)

1920-30-luvuilla Bauhausissa kehitettiin taiteidenvälisiä kokeiluja. ”Totaalisessa, kokonaisilmmaisullisessa teatterissa” tutkittiin keinoja yhdistää uudella tavalla draama, tanssi, tila, valo, väri, liike, rytmi, musiikki, puhe ja elokuva. (C-J af Forselles, Jorma Hautala, Sakari Laitinen, 1982, 31.)

3.5 Konkretismi ja kineettinen taide

Konkretismi alkoi konkreettisen taiteen manifestilla *L'ArtConcret* -lehdessä (ilmestyi Pariisissa 1930 vain kerran). Konkretismi painotti taiteen rationaalisuutta ja objektiivisuutta sekä eroa luonnonmuotojen ja ”taidemuotojen välillä”. Kineettinen taide voidaan katsoa yhdeksi konkreettisen taiteen muodoksi. Kineettisen taiteen edustajia olivat mm. unkarilaiset Victor Vasarely ja Nicolas Schöffer ja argentiinalainen Jesus Raphael Soto.

(<http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/eres/hum/taidhist/yleinen/06th2001.pdf>.)

Kineettinen taide toi nähtäväksi liikkuvia kuvia ja muotoja. Tämä liike saattoi johtua joko värien ja muotojen etukäteen suunnitellun yhdistelmän synnyttämästä illuusiosta ja optisesta harhasta tai se oli voitu tuottaa mekaanisilla, sähköisillä tai sähkömagneettisilla menetelmillä. (Richard, Huusko, Kalhama 2002, 83.)

Frank J. Malina (1912-1981) oli yksi valokineettisen taiteen varhaisista tekijöistä. Osa hänen elämäntyötään oli avaruusrakettien kehittäminen ja lisäksi hän oli humanisti. Elämänsä aikana hän pyrki yhdistämään tieteen, teknologian ja visuaaliset taiteet. Vuonna 1955 hänen

ensimmäinen kineettisen maalauksen näyttely otti paikkansa Galleria Colette Allendyssä, Pariisissa. Kineettisyys hänen taiteessaan on jaettavissa neljään pääsuuntaukseen: 1) Lumidyne system, jossa sähkövalo valaisee maalattujen liikkuvien ja staattisten elementtien läpi. 2) Reflectodyne system, jossa käytettiin sähkövaloa heijastettuna peilien tai muiden heijastavien ja liikkuvien pintojen kautta tilaan. 3) Polaridyne system, jossa käytettiin erityisiä optisia vaikutelmia, jotka saatiin aikaiseksi kun valoa ohjattiin polarisoivien materiaalien läpi. 4) Audio-kinetic system, jossa valo, kineettinen maalaus tai veistos aktivoitiin äänen vaihtelevilla voimakkuuksilla. Kaikki edelliset systeemit tarvitsevat sähkövaloa tuottamaan vaikutelmia, jossa valo ja värikuviot ovat jatkuvassa liikkeessä. (<http://www.fondation-langlois.org/html/e/page.>)

3.6 Neonvaloputket

Kun Eurooppa toipui hitaasti sodasta vuoden 1945 jälkeen, Argentiinassa muutamat nuoret ja kekseliäät taiteilijat kehittivät taidetta tieteen innoittamina. Vuonna 1946 Madi-ryhmä julkaisi manifestin Buenos Airesissa. Ryhmän alkuunpanijana oli Carmelo Arden Quin ja muita jäseniä olivat mm. Gyula Kosice ja Lidy Prati. Madin ensimmäinen näyttely pidettiin 1946 Altamiran taidekoulussa. Kosice keskittyi erityisesti neonvaloputkia sisältäviin veistoksiin. Neonvaloputket keksittiin vuonna 1910, mutta taiteessa niitä alettiin käyttää 1930-luvun lopussa. (Richard, Huusko, Kalhama 2002, 86.)

Kuva 1: *Estructura Lumínica Madi "F"*
(*Loistevalorakenne Madi "F"*) (1946)

(Neonputki)

Kuva 2: *El árbol de la vida y su lenguaje*
(*Elämänpuu ja sen kieli*) (1992)

(Pleksilasi, valo ja liikkuva vesi)

Valotaiteen suhde taiteen traditionaaliseen ilmaisuun näkyy Kosicen teoksissa, jotka tuovat muotojensa puolesta mieleen maalauksen ja veistoksen. Loistevalorakennelma *Luminica Madi "F"* on neonputkivalolaatikko, jonka suorakaiteen muotoinen pinta vertautuu kuvapintaan.

Kosicen hydraulinen veistos *El árbol de la vida y su lenguaje* taas muistuttaa valaistua veistosta, vaikka valo onkin teoksen yksi ydinelementeistä. Teoksessa on mielenkiintoista kineettisyys, joka on saatu aikaan veden avulla. Vesi onkin usein yksi Kosicen teoksen olennaisista elementeistä. Kosice käytti neonvaloputkea ja vettä ensimmäisenä taiteilijana kansainvälisellä taidekentällä.

3.7 Taiteellis-teknologisia ryhmiä

Pariisissa 1960-luvulla perustettiin Groupe de Recherche d'art visuel, joka oli suomalaisen Dimension kannalta tärkeä vaikuttaja ja esikuva. Ryhmän perustajajäseniä olivat Nicholas Schöffer ja Victor Vasarely. (Kantokorpi 2002, 21.)

Amerikassa perustettiin vuonna 1966 E.A.T-ryhmä (Experiments in Art and Technology), jonka perustajajäseniä olivat mm. Billy Kluver ja Robert Rauschenberg. He uskoivat taiteilijoiden ja tiedemiesten yhteistyön hyödyttävän yhteiskuntaa. Ryhmän päätavoitteena oli antaa taiteilijoille tietoa uusista materiaaleista, kuten muovista, erilaisista heijastavista materiaaleista, videon tarjoamista mahdollisuuksista sekä uudesta teknologiasta, kuten elektroniikasta ja tietokoneista. (Emt., 22.)

Saksassa 1957 perustettu Zero-ryhmä oli optisen ja kineettisen taiteen ryhmä, jonka tavoitteisiin kuului puhtaan kauneuden löytäminen eri dimensioissa. Tämän kauneuden saavuttamiseksi tarvittiin apuna valoa ja liikettä, jotka toivat jatkuvuutta ja näin vapauttivat taidetta materiaalista. Yhteistä näille kaikille ryhmille oli luonnon korostettu merkitys taiteessa ja arkkitehtuurissa. (Emt., 22.)

3.8 Nicolas Schöffer ja kyberneettinen taide

Nicolas Schöffer (1912-1992) oli unkarilais-syntyinen Ranskalainen taiteilija. Häntä voidaan pitää kyberneettisen taiteen isänä. 1950-60 lukujen taiteilijoille ominaiseen tyyliin hänen taiteellinen toimintansa oli moni-ulotteista. Hänen taiteellinen uransa sisälsi maalausta, kineettistä kuvanveistoa, arkkitehtuuria ja elokuvia. Kaikki hänen teoksensa on tehty dynamismin hengessä. Dynamismi on filosofinen suuntaus, joka pyrkii selittämään luonnonilmiöt erilaisista voimista johtuvina. (www.wikipedia.org.)

Schöfferin CYSP 1 (1956) oli historian ensimmäinen kyberneettinen veistos, joka sisältää mekanismin ja elektroniset aivot. Tämä veistos reagoi rakenteensa muutoksilla valon ja äänen

vaihteluun. Schöffer teki myös valolaatikoita, jotka loivat polttimoiden ja rei'itettyjen maskien ja screenien avulla vilkkaita optisia efektejä.

(<http://www.generatorx.no/20051025/kinetic-art-pioneer-nicolas-schoffer.>)

Kuva 3: *Spatio-dynaaminen veistos 23* (1948-)

Kuva 4: *Cysp 1.* (1956)

Kuva 5: *Micros temp* (1968)

Schöfferin taiteellisessa urassa näkyy ainakin kolme kautta. Tila-dynaamiset (spatio-dynamic) rakennelmat vuodesta 1948 eteenpäin tavoittelevat tilallisten ja dynaamisten elementtien synteesiä. Toisena kautena (vuonna 1957) valo-dynaamiset (lumo-dynamic) rakennelmat yhdistävät valoprojisoiteja musiikkiin. Kolmantena kautena voidaan pitää aika-dynamismia (chrono-dynamic), teoksia vuodelta 1959, joissa sana ja ääni, liike ja tila, valo ja väri muodostavat yhdessä tila-aika kokonaisuuden. (<http://post.thing.net/node/431>)

Schöffer halusi avata kuvanveiston komiulotteisuuden ajan ja liikkeen neljänteen ulottuvuuteen. Schöfferin teoksista osa on liikkuvien veistosten ja valojen yhdistelmiä, joissa voimakkaat valot heijastuvat neliömäisten veistosten pyörivistä osista. Värilliset valot kimpoilevat dynaamisesti mekaanisista veistoksista ja valot ja varjot liikkuvat suurilla seinä-screeneillä. Schöfferin teoksia voi pitää liikkuvien valojen edelläkävijänä. Teossarjassa *Micros Temps* Schöffer käsittelee näkemisen prosessia ja havainnon syntymistä.

Kuva 6: Nicolas Schöfferin ateljeesta

4 Valotaiteen alkujat Suomessa

Suomessa valotaide lähtee kehittymään tanssista. 1920-30 luvulla tanssija Maggie Gripenberg kehitti uuden luovan tanssin ja samoihin aikoihin tehtiin taiteidenvälisiä kokeiluja. 1960-luku oli Suomen taiteessa luovaa ja ennakkoluulotonta aikaa. Teknologia toi taiteeseen uusia piirteitä. Riitta Vainio tuotti tanssiryhmänsä kanssa voimakkaasti taiteidenvälisiä esityksiä, vapaan tanssin, äänen, musiikin, valon ja värin keinoin. (C-J af Forselles, Jorma Hautala, Sakari Laitinen, 1982, 33.)

1970-luvulla *Bellinin akatemia*, kuvataiteilijaryhmä, tuotti vapaan teatterin keinoista lähteviä improvisaatiopohjaisia happeningejä. Annikki Luukela on tehnyt vuodesta 1976 lähtien multimedia-valotapahtumia, varjotanssiesityksiä, jotka ovat kehittyneet valokineettisen taiteen osa-alueeksi. Luukelan pienimuotoisista varjokuvaikokeiluista syntyi varjotanssi, jossa kokonaisuus muodostui kuvataiteen, liikkuvan valotaiteen, tanssin, musiikin, teatterin ja elokuvan vuorovaikutuksesta. Näitä valo-varjoperformansseja on esitetty joko näyttelytapahtuman osana tai omina erillisinä esityksinä. (Emt., 35.)

Kuva 7: Annikki Luukela: *Visualisoitua varjotanssia* (1976) Amos Andersonin Taidemuseo

4.1 Dimensio

Dimensio-ryhmä perustettiin 1972. Dimensio kokosi yhteen taiteilijoita, jotka olivat kiinnostuneita taiteen ja teknologian liitosta. Alkukimmokkeena oli kineettisen taiteen näyttely Ateneumissa 1970 ja sen tiimoilta pidetty kokous, jossa taiteilijat muodostivat yhteistyöryhmän. Koska taiteilijoiden teokset käsittelivät kineettisyyttä ja käyttivät keskenään samantyyppisiä elementtejä, kuten sähköä, pimeyttä ja valoa, oli ryhmittäytyminen jo näyttelytilojenkin vuoksi mielekäästä. Lisäksi Dimension jäsenet vaihtoivat tietoa eri materiaaleista ja tekniikasta. Dimension tarkoitus oli edistää taiteen, tieteen ja tekniikan yhteistyötä ja toimia kokeilevan taiteen harrastamisen ja ymmärtämisen lisäämiseksi. (Kantokorpi 2002, 13-14.)

Vaikka ryhmän jäsenistö onkin enimmäkseen konstruktivistejä tuli ryhmän tärkeimmäksi alueeksi kokeellinen asenne yleensä. Dimensiossa on ollut tärkeämpää toteuttaa ajatuksia kuin esineitä. Suurin osa Dimension jäsenistä on kuvataiteilijoita, mutta ryhmän perustarkoituksen mukaisesti on mukana aina ollut arkkitehtejä, tietokonesuunnittelijoita, säveltäjiä ja muusikoita. (C-J af Forselles, Jorma Hautala, Sakari Laitinen, 1982, 38.)

Vuoden 1973 öljykriisi pysäytti koko tekniikkaan perustuvan maailman. Usko ja luottamus teknologiaan koki kolauksen, joka asetti kyseenalaiseksi koko teollisen maailman toimintaperiaatteet. Tämä kaikki vaikutti taiteeseen hyvin voimakkaasti. 70-luvun taidetta on kuvattu sekavaksi lukuisten suuntausten vuoksi. Näillä oli kuitenkin melko yhteinen aihepiiriminuuden murtuminen monin tavoin. (Emt., 42.)

Öljykriisin jälkeen ekologisesta taiteesta tuli Dimension toiminnassa keskeisempi alue ja muutos näkyi esimerkiksi siinä, että Antti Maasalo siirtyi öljykriisin jälkeen sähkökäyttöisistä veistoksista veistoksiin, jotka tuottavat sähköä. Dimensio kävi ensimmäisen kymmenen vuotensa aikana läpi kaaren teknologian mahdollisuuksien yliarvioimisesta luonnon mahdollisuuksien uudelleen arviointiin. (Emt., 45.)

Suomen ja pohjoismaiden kannalta merkittäviä valo- ja kineettisen taiteen näyttelyitä oli *Lumi`ere et mouvement 2* vuonna 1969, johon suomesta ottivat osaa Eino Ruutsalo ja Osmo Valtonen, sekä *Ars 69* ja *Kineettisiä kuvia* vuodelta 1970. Optisen ja kineettisen taiteen juuret ovat futurismissa ja konstruktivismisissa, joissa vallinnut rakkaus koneeseen säilyi. (Kantokorpi 2002, 21.)

Taiteellis-teknologisen ryhmän pyrkimyksenä oli myös etäännyminen ainutkertaisesta ja erityneestä taiteilijäkäsityksestä. Multippeliin poistaessa taideteoksen uniikkia luonnetta ja riippuvuutta taidekaupasta, ryhmät pyrkivät luomaan uuden käsityksen taiteilijan ja yhteiskunnan suhteesta vapaana ”taideteoksesta”. (Emt., 21.)

Dimensio-ryhmä koki siis siirtymää modernista ajasta postmoderniin aikaan, jolle on ominaista, että taiteen tekijän rooli vähenee tai jopa häviää kokonaan. Raja massakulttuurin ja korkeakulttuurin välillä kuroutuu samalla umpeen. Mielenkiintoista on, että useat Dimension taiteilijoista puhuvat luonnosta ja sen kokemisesta. Valon ja liikkeen käytöllä taideteoksen tekemisessä pyritään kohti luontoa ylistäviä monumentteja. Esimerkiksi Esa Laurema ja Antti Maasalo kokevat tekemisensä olevan suhteessa luontoon.

5 Suomalaisia valotaiteilijoita

5.1 Annikki Luukela: muuttuva valo ja neonputket

Vuonna 1944 syntynyt Annikki Luukela on yksi Dimension taiteilijoista. Hän oli aloittanut valokineettisen taiteen tekemisen vuonna 1970. Hän koki Dimensioon kuulumisen tärkeäksi yhteisöllisyyden vuoksi. Suomen taiteessa oli vallalla noihin aikoihin fotorealismi ja valokineettisen taiteen uranuurtajat saivat paremmin jalansijaa yhdessä kuin yksin toimien. Luukela kokee teknologian vain idean välineeksi tulla näkyviin. Hän on käyttänyt teoksissaan valoprojisoiteja, hologrammeja, laseria ja neonia. Nykyään hän työskentelee led-valojen kanssa. Luukela näki pariisissa ollessaan 1969 Nicolas Scöfferin ja muiden valoalan pioneerien töitä. Hän tutustui Frank J. Malinaan, ja olikin sitten vuoden Malinan opissa. (Kantokorpi 2002, 17).

Annikki Luukelaa voi pitää yhtenä suomalaisen valotaiteen uranuurtajana. Valo, varjo ja liike ilmenevät hänen valotaiteessaan usein reaalisina, todellisina rytmeinä, muutoksina ajassa ja tilassa, liikkuvina tapahtumina. Häntä kiinnostaa valon aineettomuus, immateria. Useissa teoksissaan hän on luonut valon, varjon, värin, liikkeen ja äänen synteesin, monen aistin yhtäaikaisen kokemisen valotilassa, jossa katsoja-kokija on teoksen sisällä ja samalla myös hänen liikkeensä ja varjonsa ovat osana teosta. Luukelan valo- ja varjokokeiluista kehittyi vähitellen taiteidenvälistä multimediaa, joka koostuu valotaiteesta, liikkeestä, tanssista, teatterista, musiikista ja elokuvasta. Näiden ohella hän on toteuttanut myös tilatanssin visualisointeja. Luukelan valoteokset ovat eräänlaisia muistiinpanoja matkapäiväkirjasta. (Hamarila, Hynynen, Kytöhonka 1992, 20.)

Kuva 8: *Valon tulkinta* (1978) Kluuvin galleria

Kuva 9: Valosignaali (1989)
neonvaloreliefi

Luukelan teoksissa katsoja pääsee usein itse teoksen sisään ja varjojen kautta myös osaksi teosta. Kokijasta tulee siis myös teoksen tekijä ja osa teosta. Neonputkien ajattomuus valotaiteessa näkyy vuonna 1989 tehdyssä *Valosignaali* teoksessa. Vaikka neonputki on keksitty jo 1910-luvulla, se on yhä valotaiteen elinvoimainen osa-alue.

Kuva 10: *Valolaulu, valotila* (1987-88) Valo ja aine -näyttely

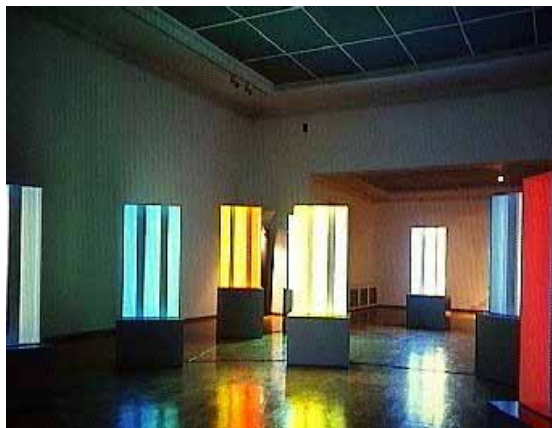
Annikki Luukelan valotilateoksessa *Valolaulu, valotila* näkyy hyvin valollinen ilmaisu tilassa. Teoksessa on käytetty valoa monipuolisesti; heijastuksina, valoraitoina, taivasprojisointina ja valopalkkina, joka muodostuu tarkasti rajatusta valoalueesta joka on tehty luultavasti profiiliheittimen veitsillä rajaten. Valopalkkia voisi melkein luulla oveksi toiseen valoisampaan tilaan.

5.2 Esa Laurema: paikallaan pysyvä ja muuttuva valo

Vuonna 1950 syntynyt Esa Laurema on kuvanveistäjä ja valotaiteilija. Kuusikymmentäluvun lopulta lähtien hän on työskennellyt kineettisen taiteen parissa. Hänen työnsä perustuvat aikaan ja liikkeeseen; ne ovat valoveistoksia ja reliefejä, tietokonegrafiikkaa sekä animaatioita. Valo on Lauremalle tärkeä elementti. Hänen valomobileissaan pieninkin valonsäde on viesti elämästä ja energiasta. Kaiken kokoaa ja yhdistää liike. Laurema perustaa valoveistosten mielenkiinnon ja suhteen elämään. Siihen, että käsityönä rakennetut veistokset ja niiden koneistot sisältävät aina edes pieniä virheitä. Sattumanvaraisuus muistuttaa orgaanista systeemiä. Kineettiset teokset valottavat sitä realismia, joka vallitsee maailmankaikkeudessa-valon, varjojen, kiertoratojen ja ajan problematiikkaa. Laurema korostaa kineettisen taiteen filosofista ja lyyristä voimaa, valon ja liikkeen runollisuus perustuu aikaan ja ikuisuuteen. (Halme, Hamarila, Paasonen 1995, 9.)

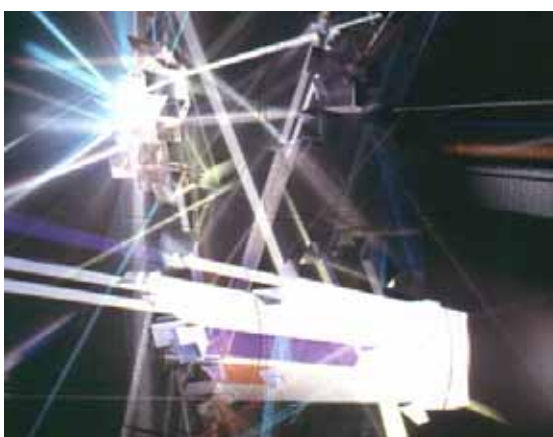
Kuva 11: *Kehystetty valo* (2004)

Kuva 12: *Valoa tilassa* (1999)

Laureman valoveistokset ovat tila-installaatioita, joissa valon väreinä on käytetty voimakkaita sävyjä. Veistosmaisista objekteista lähtevä valo ottaa haltuunsa koko tilan heijastuksien ja hitaasti vaihtuvien valon värien avulla. Valo on hyvä väline taiteessa kuvattaessa aikaa, koska ihmisen aikakokemus on sidottu aurinkoon ja sen rytmiin. Hän itse kertoo:

”Kokemus valosta on aina ihme. Se vaikuttaa suoraan psyykkeeseen, eikä tarvita mitään selityksiä tueksi. Varsinkin värillinen valo aiheuttaa voimakkaita tunneistimuksia, eikä edes muoto ole tärkeä; pelkkä valo pimeässä tilassa jo riittää. Pieninkin valonsäde on viesti elämästä, ystävydestä ja lämmöstä sekä energiasta - osa lakkaamatonta uusiutuvaa luomisprosessia. Tärkein innoitukseni lähde on tietysti luonto. Siellä liikkuu paljon vapaata valoa. Ihmisenä ja taiteilijana olen ystäväystynyt kahlitsematottoman, vapaan valon kanssa ja luonut siihen ajan mittaan varovasti kontaktia. Teoksissani valo on jäsenettyä ja hieman kesytettyä, eikä sitä voi verrata auringon rajuun voimaan.”
(<http://www.artists.fi/sculptors/sculptor/laurema.html>.)

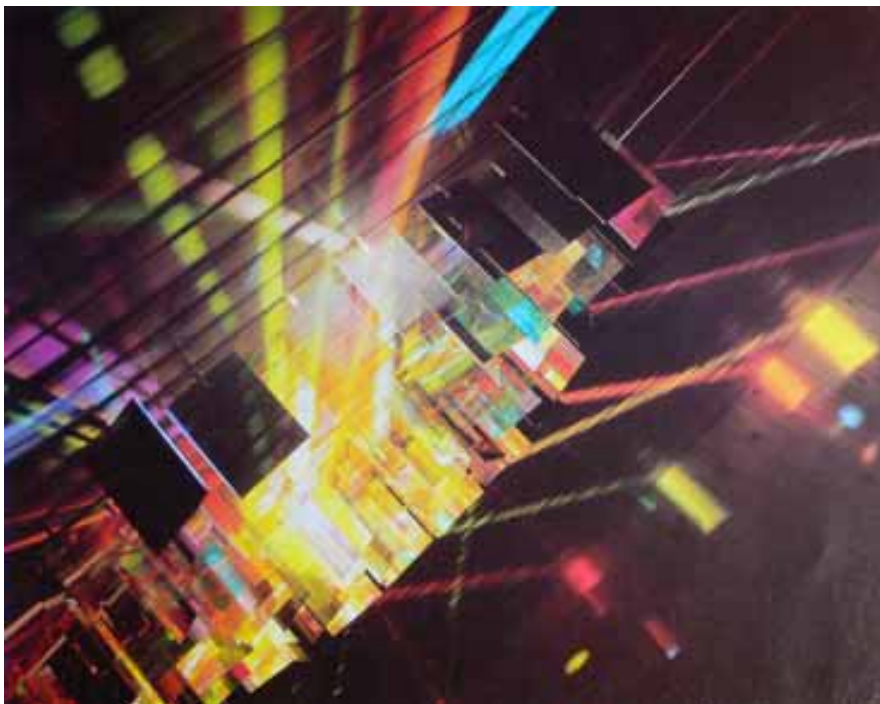
Kuva 13: *Light art* (1986-90)

Kuva 14: *Light art* (1986-90)

Esa Laureman valotaide on itsenäistä valotaidetta. Valonlähteet itse muodostavat teoksen ytimen, joka muokkaa koko tilan visuaalisuuden. Valo saattaa sisältää intensiteetin ja värien

vaihtelua, joka tuo valoteokseen ajallisen ulottuvuuden. Laurema on vaikuttanut myös suomalaisen valotaiteen näkymiseen maailmalla. Sevillan maailmannäyttelyssä vuonna 1992 oli esillä hänen valoteoksensa. Moniin heijastuspintoihin osuvat eri väriset valot saavat kokonaisuutena haltuun koko tilan.

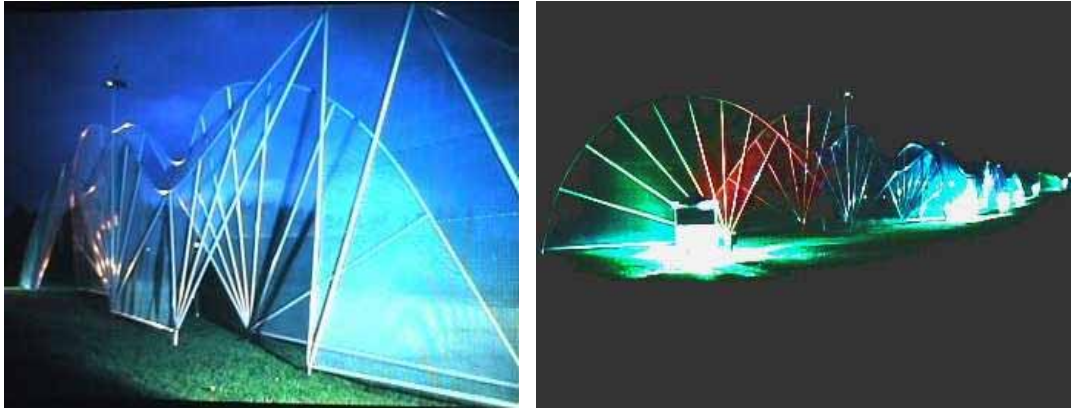

Kuva 15: *Valteos* (1992) Sevillan maailmannäyttely

5.3 Antti Maasalo: valon veistoksellisuus

Antti Maasalo on lähtenyt valotaiteeseen myöskin kuvanveiston kautta. Useat hänen teoksistaan liikkuvat jollain tapaa, joko sähköisesti tai luonnonvoimien kuten tuulen tai veden avulla. Valo on olennainen elementti hänen teoksissaan.

Antti Maasalon taiteessa on keskeistä ajan kuvaaminen liikkeen kautta. Aika-tila on hänen tapansa käsitellä ulottuvuuksia. Teoksissa katsotaan samanaikaisesti avaruuteen ja mielen syvyyksiin. Liike ajan hahmottajana suuntautuu samalla mikro- ja makrokosmokseen. Maasalo käyttää teoksissaan materiaaleja puusta teräkseen ja maa-aineisiin. Hän työstää konstruktioita valoista ja lasereista video- ja tietokonetekniikkaa apunaan käyttäen. (Hamarila, Hynynen, Kytöhonka 1992, 22.)

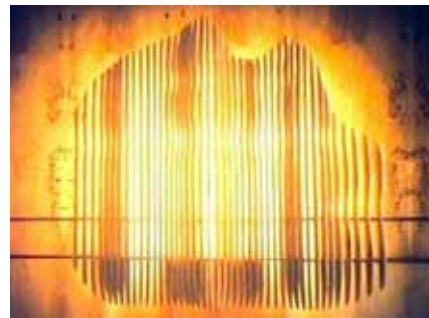

Kuva(t) 16: *Mainingit* (1998) valo,-tuuli,-ympäristöteos, Lappajärvi

Teokset elävät luonnon rytmin mukaan. Taiteilija kertoo ajatelleensa pohjolan luontoa; tuulta, avaruutta ja revontulia. Materiaaliksi hän ymmärtää myös maapallolla vallitsevat ilmiöt, tuulen ja auringonvalon. Useat teokset toimivat myös käyttöesineinä. (Halme, Hamarila, Paasonen 1995, 18.)

Kuva 17: *Valoa kohti* (1983) valoveistos

Kuva 18: *Palavassa pensaassa* (1988) valoteos

Antti Maasaloon taiteessa näkyy selvästi kuvanveiston ja valotaiteen yhdistäminen. Teokset sisältävät konkreettisia osia, joihin valo liittyy osana. Valo voi tulla raidoittaisen objektin läpi kuten yllä *Palavassa pensaassa* tai valo voi olla ympäristötaideteoksen valaistus joka syttyy pimeällä. Kuvanveiston ja valotaiteen suhde onkin tietyllä tavalla symbioottinen.

5.4 Veikko Eskolin: valoilmion monet ulottuvuudet

Vuonna 1936 syntynyt kuvanveistäjä Veikko Eskolinin ideoinnille on ominaista päähuomion suuntautuminen suuriin, monitahoisesti toimiviin tilateoksiin. Toinen häntä kiinnostava asia on ihmisten aktiivinen osallistuminen taideteoksen toimintaan. Hän on etsinyt tietä taiteeseen, joka olisi muutakin kuin kaunis katsoa. Nicolas Schöfferin innostamat ajatukset mahtavista

elektronisesti ohjatuista valo- ja liiketapahtumista jäivät Eskolinin 1960-luvun tuotannossa prototyypin asteelle. Pienemmässä mittakaavassa hän onnistui kuitenkin toteuttamaan ideoitaan myös julkiseen tilaan.

Kuva 19: *Vesikehä* (1974), Nokia

Näkyäkseen ilmassa valo tarvitsee jonkun aineen josta se heijastuu. Vesikehässä vesi toimii valon heijastajana ja saa aikaan sateenkaari-ilmiön. Valoilmiön tutkiminen käsittää usein yksinkertaisia valon fysiologiaan liittyviä peruselementtejä ja niiden sovelluksia. Vesikehä on liikkuva valoteos, jossa liike syntyy veden liikkeen avulla.

5.5 Maaria Wirkkala: poikkeuksellista arkkitehtuurivalaistusta

Maaria Wirkkala on suomalainen, vuonna 1954 syntynyt kuvataiteilija. Valo liittyy Wirkkalan teoksissa tyhjiin katoaviin paikkoihin, tyhjyyden luomiseen. Hän nostaa merkityksettömän oloisia kohteita valolla esiin. Kun valo valaisee jotain olematonta, katsomisen kokemus syvenee.

Vuonna 1999 Wirkkala yhteistyössä valosuunnittelija Jukka Mikkosen kanssa poimi valolla Kallion kaupunkikuvasta pintoja ja muotoja, jotka normaalisti jäävät katseen ulkopuolelle joko sijaintinsa tai ilmeettömyytensä vuoksi. Wirkkala haluaa tehdä mitättömästä merkittävää ja merkitä mitättömän. Hän kokee että julkisivu vertautuu tietoiseen mieleen ja pimeä eli *sokea seinä* vertautuu piilotajuiseen mieleen. ”Yöllä piilotajuinen tulee luontevasti uniin.

Öisessä kaupunkikuvassa julkisivu pysyy kuitenkin valaistuna ja piilotajuinen jää varjoon.”
(Wirkkala, Johansson 2001, 68-70.)

Mielestäni Wirkkalan *Sokea seinä* -teokset herättävät paljon ajatuksia näkymättömyydestä ja ovat jännällä tavalla vastakohtaisia yleiselle arkkitehtuurivalaistukselle, jossa valaistaan usein prameimpien talojen julkisivuja.

Kuva(t) 20: *Sokea seinä* (1999) Helsinki

Toinen Wirkkalan projekti, jossa on arkkitehtuurivaloa muistuttavia piirteitä otti paikkansa 1997 pienessä saarella Euroopan ja Aasian välissä. Wirkkala valaisi saarella olevan tornin ja sitä ympäröivät rakennukset kuukauden ajaksi. (Wirkkala, Johansson 2001, 106-112.)

Found a mental connection on teos, jonka erottaa perinteisestä arkkitehtuurivalaistuksesta se, että sisätilan valaistus on osa suunnitelmaa. Yksi ikkuna loistaa keltaisena, talo on kuin elollinen subjekti. Valaistuksessa on käytetty hyvin valon eri värilämpötiloja. Wirkkala itse puhuu paikan ehdoilla toimimisesta ja vaikeuksien ja rajoitusten määrittelemästä valosta. Eitsestänselvä paikka ja väliaikaisuus ovat olennaisia tekijöitä Wirkkalan valotaiteessa.

Kuva(t) 21: *Found a mental connection* (1997), Istanbul

Mielestäni Wirkkalan teos *Seitsemäs huone* käsittelee valon ja varjon yhteistyötä, aineellisen aineettomuutta ja aineettoman aineellisuutta. Valaistu yksikkö pimeyden keskellä varjojen vaaleine heijastuspintoineen on visuaalisesti todella hienon näköinen. Mielenkiintoinen yksityiskohta on lasiset tikkaat.

Kuva 22: *Seitsemäs huone* (1987), Helsinki

5.6 Ekku Peltomäki: liikkuva paikkasidonnainen valoteos

Taideteos, jonka kokeminen sitoutuu paikkaan, on yleensä hyvin voimakas elämys. Paikkasidonnainen valoteos voi ottaa paikkansa mitä erilaisimmissa paikoissa. Luonnostaan valottomat tilat ovat otollisia valotaiteen esittämiseen. Valotaidetta on nähty esimerkiksi Retretin luolissa. Ekku Peltomäki on valaistussuunnittelija, jonka toimenkuva on laaja.

Ympäristövalaistuksessa hän on toteuttanut monia pysyviä ja väliaikaisia teoksia. Pysyviä valaistuksia ovat rakennusten julkisivuvalaistukset ja puistovalaistukset. Esimerkiksi Uspenskin katedraali Helsingissä on Peltomäen valaisema. Tilapäisiä valaistuksia ovat esimerkiksi aluevalaistukset ja teemavalaisut.

Ekku Peltomäki aloitti uransa teknisenä toteuttajana 1973 ensin äänentoiston parissa. Pian tuli mukaan myös näyttämövalaistus. 1980-luvun alussa Peltomäki aloitti yhteistyön Helsingin Juhlaviikkojen kanssa. Sen jälkeen hän teki tanssivaloja mm. Jorma Uotiselle ja 1983 valaisi Retretin juuri valmistuneen luolaston käytävät. Nämä työt avasivat hänelle omien valoteosten sarjan Retretti 1988-1989 ja Tytyri 1995-1996 (<http://www.ekku.com/ekku.html>.)

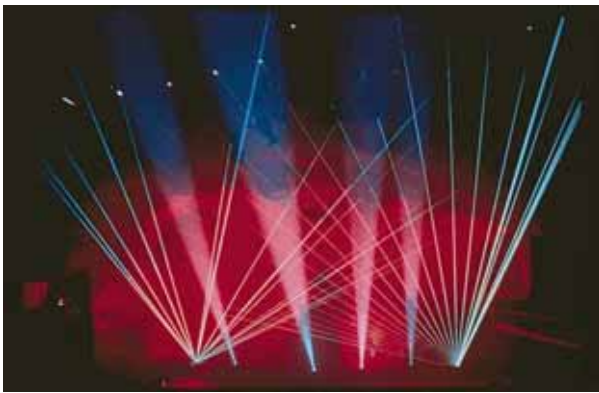
Kuva 23: *Öinen paratiisi* (1995) Lohja, Tytyrin kaivokset

Ekku Peltomäen *Öinen paratiisi* Lohjalla Tytyrin kaivoksessa vuonna 1995 oli valoteos, jossa valot on sävelletty musiikkiin. Syksyllä 2006 Peltomäki teki Tytyrin kaivokseen valoteoksen nimeltä *Myrsky oratorio*, joka on toteutettu valon koreografiana musiikkiin. Valonlähteinä siinä oli käytetty lasersäteitä, liikkuvia valoja ja konventionaalisia teatterivalonheittäjiä. (<http://www.kaupunki.lohja.fi/matkailupalvelukeskus>.)

Ekku Peltomäen valoteokset ovat usein ajallisia. Liikkuvien valojen avulla valoilla luodaan kertomus. Valotaiteen alkuaajoista lähtien valon ja liikkeen liitto on ollut voimakas. Valon suhteen liikkeeseen voi ymmärtää helposti kun ajattelee auringonvalon loputonta liikettä, kiertoa, joka säätelee koko elämäämme. Valonlähteen liike muodostaa varjoja, jotka ovat olennainen osa tilan hahmottamistamme. Parhaimmillaan muuttuvilla tai liikkuvilla valoilla

tehty valoteos voi johdattaa kokemaan ajallisia muutoksia sillä luonnonvalon syväänjuurtunut valorytmi on suhteessa ihmisen kokemukseen ajan kulumisesta. Tämänkaltaiset valon rytmilliset vaihtelut voivat viedä kokijansa matkalle alitajuntaan, tajunnan hitaasti muuttuviin kerroksiin.

Liikkuvien valojen keksimisen jälkeen valotaide on kokenut kineettisen murroksen. Aluksi kineettisyyttä tuotiin esimerkiksi veistoksiin monilla tavoilla tuotetun valon liikkeen avulla. Liikkuvissa valoissa itse valo ja sen liike luovat teoksen muodon. Liikkuva värillinen valo on voimakas kokemus, joka puhuttelee ihmisen herkkyyttä hyvin toisella tavalla kuin esimerkiksi yhden valonlähteen paikallaanpysyvä valoteos, joka on enemmänkin hiljentävä kokemus.

Kuva 24: *Finlandia* (1989) Retretti

Elämänvirta-näyttely

Kuva 25: *Siniristit* (1988) Retretti

Musiikki Jean Sibeliuksen Alla Marcia Carelia

6 Ulkomaalaisia valotaiteilijoita

6.1 Dan Flavin ja valon minimalismi

Dan Flavinin teokset koostuvat eri tavoin seinälle tai tilaan kiinnitetyistä erivärisistä loisteputkista ja itse tilasta valon heijastus- ja kokemispintana. Valo ei valaise mitään, eikä tee varjoja. Teokset muodostuvat ainoastaan valonlähteestä tai useampien valonlähteiden muodostamista ryhmistä ja niiden sijoittumisesta tilaan. Minimalistisessa valotaiteessa valonlähde ilmiönä on puhdas tutkimuksen kohde, joka on riisuttu kaikista turhista ulottuvuuksista, kuten esimerkiksi ajallisuudesta.

Minimalismi sai alkunsa abstraktia ekspressionismia vastustavista reaktioista, jotka saavuttivat Yhdysvalloissa huippunsa 1950-luvun lopussa. Uuden sukupolven taiteilijoiden viesti oli selvä: muotojen runsautta, ilmaisukeinoja ja taiteilijan persoonalle, ”luovalle nerolle” siihen saakka ylenpalttisesti annettua merkitystä haluttiin vähentää. (Richard, Huusko, Kalhama 2002, 150.)

Dan Flavinin minimalistisena lähtökohtana oli loisteputki, jonka hän kiinnitti vinosti ateljeensa seinälle. Hän omisti sen kuvanveistäjä Constantin Brancusille, jonka kuolemattomuutta symboloivaa teosta *Colonne sans fin* (1938, päättymätön pylvä) hän ihaili. Tämän jälkeen Flavin ryhtyi valmistamaan pystysuoria, ristinmuotoisia, vaakasuoria ja lineaarisia loistelamppuveistoksia. Hän kielsi valon värin psykologisen merkityksen ja esineiltä itseltään kaikki sellaiset esteettiset arvot, jotka voisivat antaa pohdittavaa. Hänen käyttämänsä materiaalit olivat yksinkertaisia ja arkipäiväisiä. Mistä taideteos siis muodostui? Se ei ollut itse esine, vaan sen valaisema tila, neutraali ympäristö. (Richard, Huusko, Kalhama 2002, 151.)

Dan Flavin (1933-1996) syntyi 1933 New Yorkissa, jossa hän myöhemmin opiskeli taidehistoriaa. Hänen ensimmäinen näyttelynsä oli 1961 New Yorkissa, Judson Galleriassa. Samana vuonna Flavin teki ensimmäiset valoteoksensa. Syntyi Icons-niminen teos-sarja. Tämän jälkeen hän alkoi käyttää pelkkiä loisteputkia teoksissaan.

(<http://www.nga.gov/exhibitions/flavininfo.htm>.)

Kuva(t) 26: Icon 1   Icon 2   Icon 7   Icon 8
 (the heart)   (the mystery)   (via crucis)   (the dead nigger`s icon)

Flavinin alkuajan Icons-sarja liikkuu mielenkiintoisesti perinteisen kuvapinnan ja valotaiteen rajapinnassa. Nämä yksinkertaisen kirkkaat visiot syventävät kuvan merkitystä pintana, johon voi kiinnittää muita objekteja. Kun objektit vielä ovat valonlähteitä, jotka valonsa kautta vaikuttavat koko teosten esitystilaan, ne manifestoivat uutta aikaa kuvataiteen kentällä. Icons-sarjasta Flavin siirtyi eteenpäin pelkkiin loisteputkiin ja niiden mitä erilaisimpiin tilallisiin ripustuksiin ja konstruktioihin. Flavinin teoksissa näkyy niiden suhde kuvataiteen kenttään ja traditioon nimien kautta. Flavin ammentaa traditiosta ainakin nimellisesti.

Muutamia vuosia Icons-sarjan jälkeen Flavin aloitti monumentti-sarjojen tekemisen, jotka oli omistettu Venäläiselle konstruktivistille Vladimir Tatlinille. Flavin oli ilmeisen vaikuttunut Tatlinin teoksesta *The Monument to the third international* (1920). Tämä Eiffel-tornia korkeampi lasista, raudasta ja teräksestä valmistettu luomus oli määrä pystyttää Petrogradiin. Tatlinin teos jäi kuitenkin suunnitelman tasolle kalliin hintansa vuoksi. (www.wikipedia.org.)

Kuva 27: "Monuments" for V. Tatlin from Dan Flavin (1964-1982)

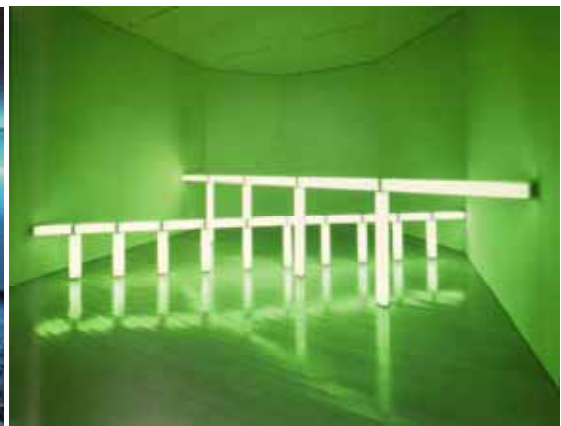

Kuva 28: Model of the Monument to the Third International

Flavin käytti loisteputkia hyvin monimuotoisesti: yksinkertaisimmillaan loisteputkitekös saattaa olla yksi hennon vaaleanpunainen loisteputki tilan nurkassa, joka valloittaa huoneen koko visuaalista ilmapiiriä muuttaen huoneen tila-installaatioksi. Flavin valloitti loisteputkilla myös suuria halleja, jolloin käytössä saattoi olla satoja loisteputkia. Myös loisteputkikonstruktiot koko näyttelytilan halki kulkevin rakenteina ovat vaikuttavan näköisiä. Flavin onnistui luomaan loisteputkilla toimivia teoksia, joissa oli tarkkaan harkitut valonsävyt. Hän yhdistelee mielestäni hienosti valkoisten loisteputkien lämpimiä ja kylmiä valon värilämpötilojen sävyjä. Dan Flavinin elämänpituisen valotutkimus teki hänestä yhden minimalismin päätulkitsijoista sekä valotaiteen uranuurtajan.

Kuva 29: *Untitled*
(*To Saskia, Sixtina, Thordis*) (1973)

Kuva 30: *Greens crossing greens* (*To Piet Mondrian who lacked green*) (1966)

6.2 Valotaiteen henkinen aspekti: James Turrell (1943-)

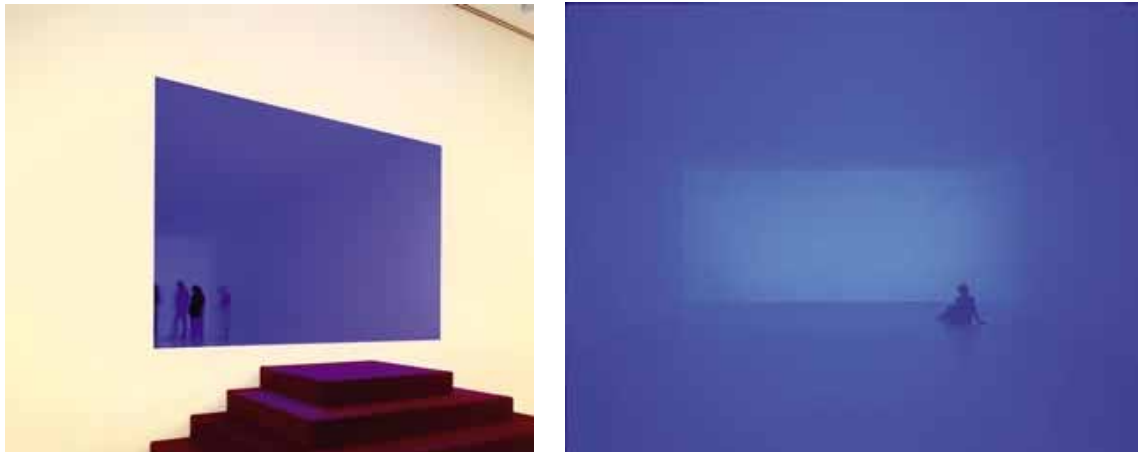
Mielenkiintoista valotaiteessa on ehkäpä valon aineettomuuden vuoksi siihen usein liittyvä ”henkinen valo”, tuonpuoleinen ulottuvuus. Transsendentti ulottuvuus liittyy valon aistimisprosessiin, jossa kokija saa tunteen ykseydestä. James Turrellin valotaide on lähtökohdiltaan hyvin henkistä. Valon aineeton luonne sopii kanavoimaan ei-materiaalisia kokemuksia. James Turrellin teoksissa pääroolissa ovat valonlähteet ja niiden heijastuspinnat tilassa. Turrellin teoksissa kokija pääsee teosten sisään, keskelle värillisiä valoja. Turrellin tavoitteena on antaa kokijan tuntea vuorovaikutus valon kanssa, oma reaktionsa valoon ja hiljaisuuden kokemus. Turrellin teoksista kokija voi saada elämyksen maagisesta epäpaikasta, tilasta jonka rajoja ei näy.

James Turrell syntyi Los Angelesissa 1943. Opiskeltuaan psykologiaa ja matematiikkaa hän kiinnostui taiteesta. Turrellin teokset puhuvat katsojille ilman sanoja, vaikuttaen silmiin,

kehoon ja mieleen henkisen heräämisen voimalla. Turrell sanoo haluavansa luoda tunnelman, ”joka on tietoisesti suoraan aistittu näkemällä, kuten sanatonta ajatusta, joka on syntynyt tullen katselemisesta.” (<http://www.pbs.org/art21/artists/turrell>.)

Valon tilallinen ulottuvuus galleriatilassa on nähtävissä Turrellin teoksesta *Spread*, jossa gallerian interiöörirakennetta ja arkkitehtonisia tiloja on muutettu valon muotoilemiseksi. Turrell haluaa saada ihmiset tuntemaan valon, myös sen henkisen aspektin, joka aukenee samalla kun herkistyy valolle.

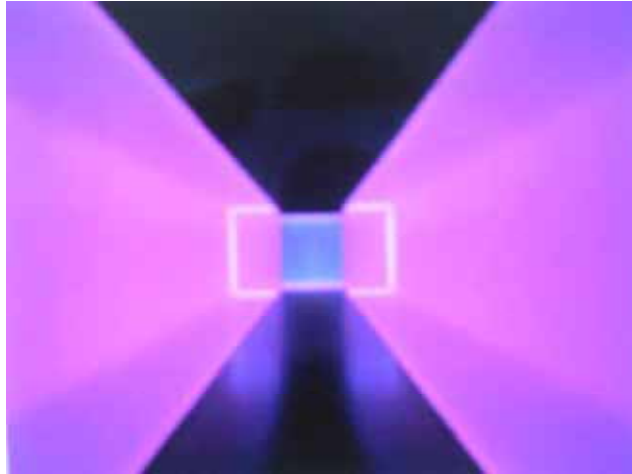

Kuva(t) 31: *Spread* (2003), Installation view, Henry Art Gallery, Seattle

James Turrell kertoo Esa Laaksosen haastateltavana Blacksburgissa, Virginiassa 23.3.1996 seuraavaa: ”Ensinnäkin haluaisin sanoa, että valottomuutta ei oikeastaan koskaan ole olemassa. Käydessäsi kaiuttomassa kammiossa, josta kaikki äänet on eliminoitu, huomaat, että hiljaisuutta ei ole olemassa, sillä kuulet yhä itsesi. Valon suhteen tilanne on sama: tunnemme sisällämme valon, jonka unohtamme, kunnes näemme kirkkaan unen. Kun kysymme itseltämme, mistä unen valo on peräisin, pääsemme lähemmäs ajatusta valon voimasta. Tällä voimalla on ensinnäkin voimaa fyysisessä olemuksessaan. Haluan tuoda valon paikkaan, joka on kuin unen tilassa - jossa koet sen olevan jotakin itsessään, ei jotakin jolla valaisit muita asioita - vaan jossa valo on oman itsensä ylistys, materiaalista läsnäoloa, valon itsensä paljastusta. Pikemmin kuin valon muodostuksesta, tässä on kysymys siitä, että valon sallitaan elää. Valon parissa työskentelemisen oppiminen on valon työstöä ajatuksen avulla, sillä valo ei muokkaannu käsin kuten esimerkiksi savi. (http://www.ark.fi/ark5-6_96/turrell.html.)

Lähes kaikki henkiset kokemukset liittyvät valoon, siksi valotaiteen keinoilla on mahdollisuus tuottaa henkisiä kokemuksia. Turrell on tehnyt myös muuttuvia valoteoksia.

Kahta rakennusta yhdistävään käytävään tehdyssä valoteoksessa *The Light Inside* Turrell on luonut muuttuvilla valoilla väri-tilatutkielman. Valossa kulkeminen on todellinen kokemus, jossa menettää itsensä ja on vapaa siitä kuka on. (<http://www.pbs.org/art21/artists/turrell>.)

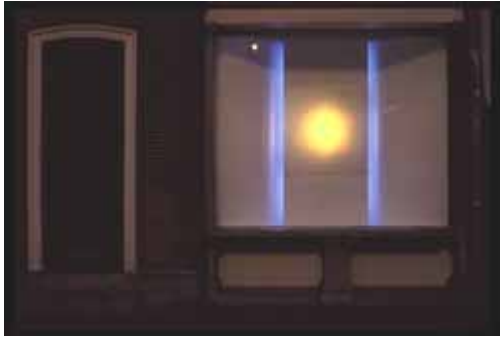
Kuva 32: *The Light Inside* (1999) Museum of Fine Arts, Houston

6.2.1 Dan Flavin ja James Turrell

Vertailtaessa kahta valotaiteilijaa, Dan Flavinia ja James Turrellia, huomaa heidän erilaiset lähestymistapansa. Vaikka teokset ovat teknisiltä lähtökohdiltaan samankaltaisia, kokemus tekemisestä on täysin erilainen. Turrell lähestyy valon kokemista ja taiteen tekemistä puhtaasti henkisestä näkökulmasta. Flavinin lähestymistapa lähtee konkreettisuuden maailmasta hahmottaen valonlähteet pelinä, kappaleina, jotka puhuvat omaa kieltään löytäen siten oman paikkansa taiteen traditiossa. Flavinin teoksissa valonlähde itse on pääroolissa, näkyvänä osana teosta. Turrellin teoksissa valonlähteet ovat piilossa ja teoksen muodostaa valonlähteistä syntyvä valoilmio.

6.3 Tamar Frank: paikallaan pysyvä valoinstallaatio ja ohjelmoitu valo

Tamar Frank syntyi Hollannissa vuonna 1974. Hänen teoksensa käsittelevät valoa, tilaa ja visuaalista havainnointia sekä valon vaikutusta ympäristöön ja arkkitehtuuriin. Tamar Frank työskentelee luonnonvalon ja keinovalon kanssa tiloissa ja ympäristössä. Hän kiinnittää huomiota olemassaoleviin elementteihin, jotka ovat erityisiä kyseisille paikoille. Keskittämällä huomio yllättäviin näkökulmiin katsojan annetaan löytää visuaalisen havainnoinnin prosessi. Tamar Frankin työskentelyssä lähestymistapa on minimalistinen ja rajoittuu immateriaaliseen. Hän itse kertoo nettisivuillaan: ”On aina suhteellista mitä kuvittelemme näkevämmä ja mitä todella näemme. Pyrin loihittamaan esiin näkemisen kokemuksen. Valo on visuaalisen maailmamme henki ja ääretön työskentelyn väline.” (http://www.saatchi-gallery.co.uk/yourgallery/artist_profile/Tamar%20Frank.)

Kuva 33: *After Dark* (2006)

light installation

Kuva 34: *Spatial transition* (2005)

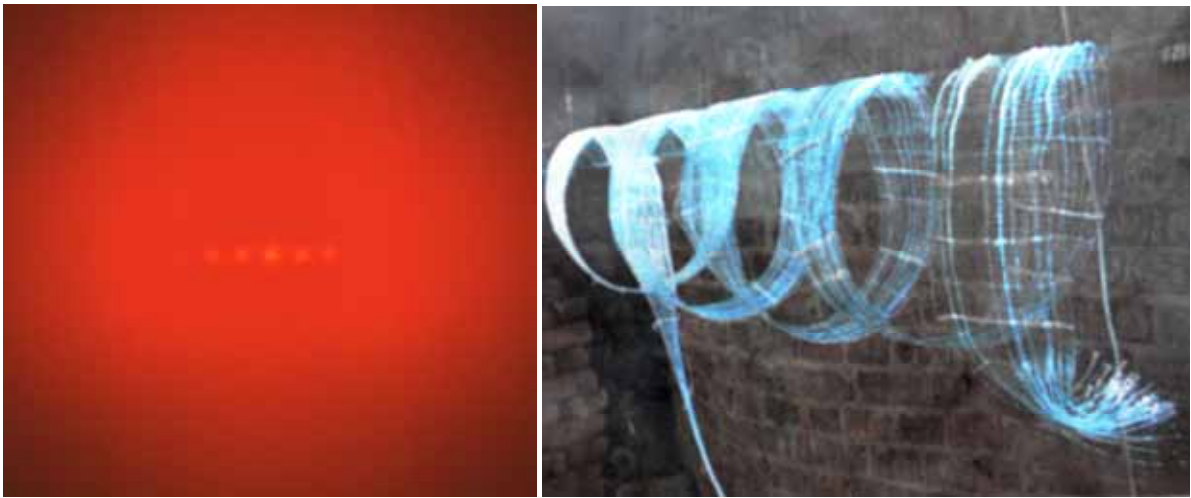
light program

Tamar Frank on tehnyt useita pysyviä valoinstallaatioita. Kuten valoinstallaatio *After Dark*, ne ovat usein integroituneena osaksi julkista tilaa. Tamar Frankin teoksista näkyy valotaiteen moninaisuus. Valotaide voi olla kaikkea hyvin yksinkertaisten oivallusten kuten uv-valossa hohtavien narujen ja ohjelmoitujen valo-esitysten välillä. *Spatial Transition*-teoksessa ohjelmoidut valot yhdistyvät ääneen tilassa, jonka seiniin on maalattu kuvioita fosforiväreillä. Teokseen kuuluu myös välkkyvä strobo-valo.

Mielestäni oleellista tilallisen valoteoksen kokemisessa on se, että valo heijastuu myös itse kokijaan. Kokija voi mennä teoksen keskelle kulkemaan ja tuntea valon sekä toimia heijastuspintana sille. Tässä näkyy ero teatteritaiteen ja installaatiotaiteen välillä. Teatterissa katsojat yleensä pysyvät katsomon puolella, näytöksen tapahtuessa näyttämöllä. Ajallinen ulottuvuus valossa ja ohjelmoidut valot tuovat mieleen lähestymättömän näyttämön, jonne ei saa astua. Toivottavasti valotaiteessa saa, koska valon kokemisen tärkeä osa on mennä valon sisään, hengittää valoa ja muuttua yhdeksi teoksen kanssa.

7 Valotaiteen tulevaisuuden näkymiä

Valokuidut ja led-valot ovat jo käytössä valotaiteessa. Uskon, että led-valojen käyttö tulee vielä yleistymään. Pysyvissä valoteoksissa otetaan huomioon energiankulutus, joka on led-valoilla huomattavasti esimerkiksi hehkulamppua alhaisempi. Lisäksi ne ovat pitkäikäisempiä. Annikki Luukelan teoksessa *Valoinstallaatio* näkyy led-valojen ja valokuidun sopivuus valoteoksiin. Kummatkin ovat fyysiseltä kooltaan pieniä valaistuskeksintöjä, joten ne sulautuvat yhdeksi itse valoteoksen kanssa.

Kuva 35: Annikki Luukela: *Valoinstallaatio* (2002) (led-valot ja valokuitu)

Kuva 36: Maija Lavonen: *Raidallinen valo* (2006) (valokuitu, akryylipalkki)

Valokuitujen käyttö näkyy tekstiilitaiteilija Maija Lavosen valokuituteoksissa, jotka hohtavat valoa. Valokuitu on valoa äärimmäisen hyvin kuljettavaa materiaalia. Kuitunipun alkupäässä on projektori, josta lähtevä valo kulkee kuituja pitkin saaden ne hohtamaan valoa. Lavonen käyttää projektorien edessä vaihtuvia maalattuja kalvoja, josta seuraa värien hitaita muutoksia koko kuituihin. Valokuitu tekstiilin osana luo aineettoman vaikutelman.

8 Valoinstallaationi

8.1 Ideoista ja ajatuksellisista lähtökohdista

Opinnäytetyöni mediateko-osuus oli valoinstallaatio. Prosessi lähti liikkeelle visioista, jotka halusin toteuttaa. Ideoita nousi mieleeni meditatiivisessa tilassa tai unen ja valveen rajalla. Valoa hohtava sänky. Pyykkinaru, jolla riippuvat kellertävät karman pyykit puhdistuvat valon avulla muistojen unohduksen ja anteeksiannon kautta. Profiiliheittimillä rajattuja valoneliöitä, kuin ikkunoita toiseen maailmaan. Aavekartano, jossa valot välkkyvät. Näkymätön ulottuvuus. Poissaoloa läsnäolon kautta, ilmatila on täynnä kaikkea tässä ulottuvuudessa näkymätöntä - tila joka on täynnä elämää, henkeä, vaikka se näyttää tyhjältä.

Videoprojisointina musta keinutuoli, ruumis joka klonkuttaa päivästä toiseen, liikkuvat varjot sen henkenä tempoilevat irti. Ajallinen ulottuvuus, jossa henki asuu ruumiissa. Keinutuolin vauhti kiihtyy ja kuuluu tiibetiläisen soivan kulhon kilahduksia. Äänet houkuttelevat siirtymään rajan toiselle puolelle, valoon. Pysähdys, hiljaisuus, keinutuoli on muuttunut valkoiseksi. Hengeksi, kuolemattomaksi, hiljaiseksi, äärettömäksi. Samaan aikaan pyykit narulla valkenevat uv-valon vaikutuksesta ja sänky alkaa hitaasti hehkua valoa. Valon hehku lisääntyy, kunnes sängyn valo valaisee koko tilan. Ajaton ulottuvuus, missä kaikki on immateriaalista.

Alusta lähtien halusin teokseni käsittelevän puhdistautumista kuoleman prosessissa, toiselle puolelle siirtymistä. Kuolema on mielenkiintoinen aihe koska se on mysteeri. Kuolleiden ei odoteta tulevan takaisin arkitodellisuuteen kertomaan rajan ylityksestä. Vaikka kuolema on vääjäämättömästi osa elämää, sitä ei kovin usein käsitellä taiteenkaan keinoin. Monissa kulttuureissa kuolemaa työestetään riiteillä ja rituaaleilla, johon voi nähdä länsimaalais-kristillisen ruumiin siunaamisen ja hautaamisenkin kuuluvan. Kuolema voi olla joissain kulttuureissa myös ilon juhla. Usein länsimaissa ihmiset kokevat kuoleman henkilökohtaiseksi asiaksi, josta on parempi olla puhumatta. Halusin teoksellani tehdä kuolemasta helpommin lähestyttävän. Kuolema on luultavasti elämän kaunein hetki.

Teoksessa elämää käsittelevä alku on aika synkkä. Musta edestakaisin keinuva keinutuoli vertautuu ihmiseen, joka elää elämäänsä ilottomasti suorittaen. Vaikka hän kuulee viestejä vapaudesta ja henki tempoilee irti, sama meno jatkuu kunnes kuolema pysäyttää liikkeen. Samalla kaikki muuttuu hiljaiseksi, puhtaaksi ja vapaaksi. Yksinkertaiset huonekalut

vertautuvat ruumiiseen, jossa asuu valo eli henki. Kun ruumis ”kuolee” henki alkaa hohtaa valoa. Kokija saa kokea katharsiksen tunteen ja luopua peloistaan suhteessa kuolemaan.

Teknisenä lähtökohtana teoksessani oli valonlähteiden sitoutuminen teokseen niin, että mikään ei ole ulkopuolella kaiken. En halunnut rakentaa teosta niin, että valonheittimet ovat teoksen ulkopuolella, valaisemassa objektia, vaan niin että objektit hohtavat itsessään valoa. Valonlähde ja sen kohde ovat yhtä. Se toteutuu niin konkreettisella kuin henkiseläkin tasolla. Kohteen sitoutuessa valoon, se vapautuu pimeydestä lopullisesti. Installaation kaikki osat kuuluvat teokseen ja esitystilakin muuttuu osaksi teosta.

Halusin yhdistää videon ja valoinstallaation tiiviiseen vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Videon ja valo-ohjelman pituus oli noin kymmenen minuuttia ja ne ajastettiin luoppaamaan samaan tahtiin.

Kutsukortti

Valoinstallaationi *7 Hengen porttia* oli esillä Galleria Maa-tilassa 8-18.3.2007. Tila soveltui hyvin valoteokselle, koska se on kellarimainen tila jonka kaari-ikkunat sai pimennettyä helposti. Tila on vähän ränsistynyt mutta voimakkaan tunnelman omaava ja sopi hyvin valoinstallaatiolleni.

Teoksessa yhdistyy valoinstallaatio ja video. Teoskokonaisuus käsittelee kuoleman ja puhdistumisen teemoja sekä ihmisen henkeä ja materiaalisesta kokemisesta henkiseen

siirtyvää olemista. Ruumiillisen kokemuksen aika on juuri päättynyt. *7 hengen porttia* käsittelee läsnäoloa poissaolon kautta ja hengen matkaa kuoleman läpi. Matka kulkee muistojen unohduksen ja puhdistumisen kautta valoon. Valonlähde ja sen kohde sitoutuvat teoksessa yhdeksi. Mikään ei ole ulkopuolella kaiken. Matkallakin aika ja ajattomuus ovat sama asia.

8.2 Prosessista

Koko prosessi alkoi ideoista valoinstallaatiooni, jotka halusin toteuttaa näkyviksi. Kysyin aikaa näyttelylleni Galleria Maa-Tilasta. Tein synopsiksen, jota käytiin Björn Ahon kanssa läpi. Pohdittiin mm. tulevan teoksen sijoittumista kuvataiteen ja teatteritaiteen välimaastoon ja sitä tuleeko valmiissa teoksessa olemaan narratiivista, etenevää juonta, vai eteneekö valoinstallaation ajallinen jatkumo sattumanvaraisesti. Kuvasin ja leikkasin videon, johon liitin minidiscillä äänittämäni äänet. Mietittiin Björnin kanssa myös sopivaa pituutta teokselle ja luupin pituuden merkitystä galleriatilaan milloin tahansa tuleville ihmisille. Björn auttoi minua myös kalustolistan laatimisessa, jonka pohjalta tein laitevaraukset av-kioskissa. Sitten seurasi tiedotus lehdille, kutsujen painatus ja postitus. Tilaan pääsyn jälkeen alkoi näyttelyn pystytys: valojen ja installaation muiden osien ripustus, valojen ohjelmointi ja ajastus yhteen videoluupin kanssa. Lisäksi kokonaisprosessiin kuului näyttelyn valvominen ja purku.

8.3 Teknisistä lähtökohdista

Halusin pitää kaluston aika yksinkertaisena. Kalustoon kuului: Videotykki, dvd-soitin, 2 kpl aktiivikaiuttimia, 5kpl floodeja (300W), 10 kpl hehkulamppuja, 2 kpl profiiliheittimiä (35-50 astetta säädettävällä avauskulmalla), 4 Botexin pikkuhimmennintä suoraan sähköön ja Compulite Spark -valonohjain. Ostin itselleni yhden Botexin ja Slide Six -valopöydän, joilla kokeilin valotilanteita työhuoneellani. Botexissa on neljä himmenninkanavaa, joten yhteensä minulla oli kanavia käytössä 16. Koska halusin hehkulamppujen olevan itsenäisesti ohjattavissa, meni niihin linjoista kymmenen. Loput riittivät hyvin sängyn alapuolella oleville flood-heittimille, yhdelle seinänpesu-floodille, punaiselle hehkulampulle, jonka varjostimesta tuli valorinki sängyn ympärille ja kummallekin profiilille omat linjat. UV-polttimoita ei voi himmentää, joten ne olivat suorassa sähkössä.

Uv-valotilanne

Yllä olevassa kuvassa näkyy himmentämisen käyttö osana valosuunnittelua. Kun sängyn alla olevat flood-valot ovat matalalla intensiteetillä, ne ovat väriltään hyvin keltaoranssit. Samat floodit ovat alla olevassa kuvassa voimakkaalla intensiteetillä.

Sänky valaistuu

8.4 Kokemuksesta

Valoteoksen yhdistämisessä videoon meinasi tulla pystytysvaiheessa ongelmia, koska videoprojisointi tarvitsee paljon pimeyttä. Valo-ohjelman viimeinen tilanne sisälsi paljon tehoja, joista video kärsi hieman, mutta lopputulos oli kuitenkin mielestäni onnistunut.

Installaationäkymä

Valotaide on kokemuksellista ja elää siksi ihmisen mukana. Se jää kokemuksen jälkeen elämään mielen kerroksiin, alitajuntaan, uniin. Ihmisessä ei ole kokemuksellista tyhjiötä. Toisaalta kaikki tapahtuu aina kuin ensimmäisen kerran ja vain yhden kerran. Kokemus seuraa ihmistä sekoittuneena elämän fragmentteihin, eläen itse. Jokainen kokemus muuttaa meitä. Se on elämää. Äärettömyys on inspiraation lähteeni, se mikä kiehtoo.

8.5 Synopsis

Tila on aluksi lähes pimeä, videolla näkyy musta keinutuoli, jonka varjot alkavat liikkumaan. Neljä keltaista hehkulamppua syttyy hitaasti. Keinutuoli alkaa keinua, kuuluu klonkutusta. Varjot liikkuvat. Keltaiset hehkulamput välkkyvät ja sängyn ympärille syntyy punainen valorinki. Sitten syttyy punainen seinäpesu sängyn taakse tilan nurkkaan, joka heijastuu tilaan nurkassa olevasta peilistä. Keinutuoli jatkaa keinumistaan. Kuuluu kilahduksia. Profiileilla rajatut valoneliöt (pinkki ja miedon vihreä) syttyvät vuorotellen ja ovat hetken yhtä aikaa

päällä. Keinutuoli kiihdyttää videolla tahtiaan ja tilassa muut valot sammuvat niin, että päälle jää vain koko ajan päällä ollut uv-valo, joka tekee pyykeistä kirkkaan valkoisia. Kuulua surullista laulua, jonka lopussa keinutuoli videolla muuttuu valkoiseksi. Tilassa katosta roikkuvat hehkulamput syttyvät yksi kerrallaan ja sängyn alla olevat floodit nousevat hitaasti päälle. Valoisa tilanne jatkuu useita minutteja. Kaikki valonmuutokset ovat hitaita lukuunottamatta hehkulamppujen välähdyksiä.

Punainen rinki

8.6 Pohdintaa katoavaisuudesta

Installoimisen prosessi oli mielenkiintoista kokea. Kaikki rakentui tyhyydestä ja lopuksi palasi tyhyyteen. Häviäminen on kiinnostavaa, teoksen ajallinen rajallisuus, sen syntyminen ja lopuksi katoaminen. Täydellisessä tyhyydessä piilee potentiaalinen energia. Siinä on kaikkeus ja samalla ei yhtään mitään. On mielenkiintoista tutkia kaikkeuden ja mitättömyyden määritelmiä taiteen keinoin. Sekä teokseni aihe ja sen läpikäyminen, että installaatioprosessi johdattivat minut ymmärtämään syvemmin maailmankaikkeuden metafyyisistä tasoa.

Valoikkunat

9 Päätelmät

Valotaiteessa voi nähdä yhtäläisyyksiä ja yhtenemiskohtia monen muun taiteenalan kanssa kuten arkkitehtuurivalaisu, tanssin- ja teatterin valosuunnittelu, installaatiotaide, kuvanveisto ja kineettinen taide. Valo voi siis kuulua siis osana moneen taiteenalaan ja lisäksi toimia itsenäisenä taiteena.

Valotaideteoksella voi olla hyvin monenlaisia ilmenemismuotoja yhden paikallaan pysyvän valonlähteen teoksista ohjelmoituihin muuttuviin ja liikkuviin valoihin saakka. Paikallaan pysyvä valoteos voi olla esimerkiksi neonputkiteos, loisteputkiteos tai tilaan toteutettu installaatio, jossa kaikki valonlähteet ovat piilossa ja näkyvässä on vain valoilmio. Muuttuva valoteos sisältää valon intensiteetin tai värin muutoksia ja liikkuvien valojen ohjelmoitu valoteos on lähempänä valoshow:ta, elämyksellistä speaktaakkelia. Liikkuvia valoja voi käyttää kuitenkin hienovaraisemminkin, valokeilan liike voi olla hidas tai liikettä ei tarvitse näkyä juurikaan.

Valotaide voi sijoittua mitä erilaisimpiin paikkoihin, kuten kaupunkiympäristöön, luontoon, galleriatilaan tai luolastoon. Tehdessäni tätä opinnäytetyötä, yllätyin siitä kuinka monipuolista valotaide on. Sen lähteminen kineetisyyden tavoittelusta ja eri taiteenaloja yhdistävistä kokeiluista ja sen yhdistymien arkkitehtuurivalaisuun, installaatioon ja muihin taiteenaloihin on ilmiömäistä. Ja ilmiöhän valo onkin.

Valotaiteen tekijöillä on hyvin erilaisia lähtökohtia. Minimalistisessa lähtökohdassa itse valonlähde toimii teoksen ytimenä. Tämänkaltaiset teokset on riisuttu muista ulottuvuuksista kuten ajasta ja liikkeestä. Henkisessä lähtökohdassa pääroolissa on transsendentti ulottuvuus ja katsojan kokemus sulautumisesta yhdeksi valon kanssa. Tutkimuksellisessa lähtökohdassa on tärkeää ihmisen havainnoinnin prosessi, se mitä on esillä ja miten se nähdään. Useat valotaiteilijat haluavat teoksillaan lähestyä luonnon rytmiä ja aikakäsityksen hahmottamista.

Tämän opinnäytteen tekeminen on sinänsä paradoksaalista, koska mielestäni valoteoksista voi saada käsityksen vain kokemalla. Tässä opinnäytteessä olen käyttänyt lähteenä kirjojen ja internet-sivujen kuvia valoteoksista. Oma installaationi johdatti minut kuitenkin valotaiteen tekemisen ja kokemisen äärelle. On hienoa huomata kuinka laaja-alaista valotaiteen ilmeneminen on. Valo on aineettomuudessaan hyvin kiehtova ilmaisun muoto, joka toimii myös itsenäisenä taiteena.

10 Lähteet

af Forselles, C-J, Hautala, Jorma, Laitinen, Sakari. 1982. *Dimensio 1972-1982*.

Govan Michael, Bell Tiffany. 2005. *Dan Flavin Aretrospective*. Dia Art Foundation, New York.

Halme, Reto, Hamarila, Liisa, Paasonen, Johannes. 1995. *anttiesaosmounto*. näyttelyjulkaisu.

Hamarila, Liisa, Hynynen, Kirsti, Kytöhonka, Arto. 1992. *Dimensio: Tampereen nykytaiteen museo 22.2-20.4.1992*.

Kantokorpi, Otso. 2002. *Dimensio 30*. Helsinki:Like.

Paavolainen, Pentti. 1997. *Eurooppalaisen teatterin historiaa monimuoto-opetuksena*. Teatterikorkeakoulu, Helsinki.

Richard, Lionel, Huusko, Timo, Kalhama, Pilvi. 2006. *Pinx: Maalaustaiteen mestareita, maalauksen rajat ja rajattomuus*. WSOY, Helsinki.

Rosenthal Mark. 2003. *Understanding Installation Art*. Prestel publishing, Lontoo.

Uimonen, Anu. "Tekstiilitaiteilija luo valoa". Helsingin Sanomat 14.12.2006.

Wirkkala, Maaria, Johansson Hanna. 2001. *Katsotko*. Jack in the box, Helsinki.

Internetlähteet

<http://netti.nic.fi/~amaasalo/index2.htm>, luettu 30.12.2006.

<http://www.amosanderson.fi>, luettu 28.12.2006.

http://www.ark.fi/ark5-6_96/turrell.html, luettu 28.11.2006.

<http://www.artists.fi>, luettu 21.12.2006.

<http://www.artists.fi/sculptors/sculptor/laurema.html>, luettu 25.11.2006.

<http://www.coloria.net>, luettu 29.11.2006.

<http://www.coloracademy.co.uk>, luettu 4.4.2007.

<http://www.cs.umb.edu/~alilley/bauhaus.html>, luettu 28.12.2006.

http://www.diacenter.org/exhibs_b/flavin/, luettu 27.12.2006.

<http://www.ekku.com/ekku.html>, luettu 5.12.2006.

<http://www.fondation-langlois.org/html/e/page.php?NumPage=233>, luettu 30.12.2006.

<http://www.generatorx.no/20051025/kinetic-art-pioneer-nicolas-schoffer>, luettu 7.12.2006.
<http://www.groveart.com>, luettu 5.12.2006.
<http://www.kaupunki.lohja.fi/matkailupalvelukeskus>, luettu 5.12.2006.
<http://www.mfah.org/collection>, luettu 21.12.2006.
<http://www.nga.gov/exhibitions/flavininfo.htm>, luettu 20.11.2006.
<http://www.olats.org/schoffer>, luettu 7.12.2006.
<http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/eres/hum/taidhist/yleinen/06th2001.pdf>, luettu 30.12.2006.
<http://www.pbs.org/art21/artists/turrell/>, luettu 4.4.2007.
<http://personal.inet.fi/taide/esa.laurema/valo.html>, luettu 20.11.2006.
<http://post.thing.net/node/431>, luettu 26.3.2007.
<http://www.preview-art.com/features/turrell.html>, luettu 26.3.2007.
http://www.saatchi-gallery.co.uk/yourgallery/artist_profile/Tamar%20Frank, luettu 25.3.2007.
<http://www.wikipedia.org>, luettu 27.11.2006.

Kuvaluettelo

Kuvat 1,2	www.kosice.com .
Kuvat 3,4,5,6	http://www.olats.org/schoffer .
Kuva 7	C-J af Forselles, Jorma Hautala, Sakari Laitinen, 1982, 36.
Kuva 8	Kantokorpi 2002, 18.
Kuva 9,10	Hamarila, Hynynen, Kytöhonka 1992, 11.
Kuva 11	http://www.artists.fi .
Kuva 12	http://personal.inet.fi/taide/esa.laurema/valo.html .
Kuva 13, 14	http://www.artists.fi .
Kuva 15	Halme, Hamarila, Paasonen 1995, 10.
Kuva(t) 16, 17, 18	http://netti.nic.fi/~amaasalo/index2.htm .
Kuva 19	www.artists.fi .
Kuva(t) 20	Wirkkala, Johansson 2001, 69-71.
Kuva(t) 21	Wirkkala, Johansson 2001, 106-112.
Kuva 22	Wirkkala, Johansson 2001, 30-31.
Kuva 23, 24, 25	http://www.ekku.com/kuvag.html .
Kuva(t) 26	Govan, Bell 2005, 24-25.
Kuva 27	www.diacenter.org/exhibs_b/flavin .
Kuva 28	www.wikipedia.org/wiki/Vladimir_Tatlin .
Kuvat 29, 30	Govan, Bell 2005, 24-25.
Kuva(t) 31	http://www.preview-art.com/features/turrell.html .
Kuva 32	http://www.mfah.org/collection .
Kuvat 33, 34	http://www.saatchi-gallery.co.uk/yourgallery/artist_profile .
Kuva 35	www.amosanderson.fi .
Kuva 36	Helsingin Sanomat 14.12.2006.